

Wilde plannen

Wie zich de moeite zou hebben getroost een optelsom te maken van het aantal arbeidsplaatsen dat de afgelopen weken op papier is gecreëerd, moet onvermijdelijk tot de conclusie zijn gekomen dat Nederland in 1979 zal worden geconfronteerd met een volkomen overspannen arbeidsmarkt; er zal geen werkloze meer te vinden zijn om een openvallende vacature te bezetten. De meest uiteenlopende organisaties hebben ons via de media hun ideeën voorgeschoteld om de werkloosheid op een effectieve wijze te lijf te gaan. Bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken vorige week in de Tweede Kamer hebben de verschillende fracties hun suggesties daar nog eens aan toegevoegd, zodat de minister van Sociale Zaken en de rest van het kabinet maar hoeven te kiezen welke oplossingen zij ter hand willen nemen om de werkloosheid nu definitief uit de wereld te helpen.

Een kleine bloemlezing ter illustratie. Een aantal werkende-jongerenorganisaties heeft becijferd dat verbeteringen in het onderwijs 70.000 banen zullen opleveren en het isoleren van woningen 30.000; bovendien hebben 250 gemeenten nog geen buurthuis. Het arbeidsplaatsenplan van de PvdA voegt daar nog eens 2.000 vaste en 15.350 tijdelijke arbeidsplaatsen in het openbaar vervoer aan toe, wanneer weer conducteurs op bussen en trams worden gezet, kleine NS-stations opnieuw worden bemand en vrije tram- en busbanen worden aangelegd. Bij Staatsbosbeheer kunnen 500 man worden ingeschakeld voor het behoud van natuurgebieden. In het midden- en kleinbedrijf bestaan 45.000 vacatures, waarvan een deel kan worden bezet bij een meer gerichte promotie van „het ambacht” via tv-spots. Een hoe gunstig zou niet het invoeren van de vijfjarige werkdag zijn, waarvoor Man-Vrouw-Maatschappij zich inzet?

Mocht dit nog niet voldoende zijn, dan kunnen we: speciale bemiddelaars voor kleine bedrijven op arbeidsbureaus aanstellen; de beunhazerij en het zwart werken aanpakken; educatief verlof invoeren; duobanen creëren; de vrijdagmiddag vrij geven; de pensioengerechtigde leeftijd verlagen; ambtenaren versneld in dienst nemen; alle arbeidsbureaus een nieuwe stijl geven; minimum-jeugdloonsubsidies verhogen; vijfploegendiensten invoeren; het overwerk beperken en alle werklozen omscholen.

Minister Van Aardenne schijnt dan ook direct begrepen te hebben dat er in 1979 wat betreft de werkgelegenheid geen vuiltje aan de lucht zou zijn en hij heeft onmiddellijk de gelden bestemd voor nieuwe gevallen van individuele steunverlening aan bedrijven in moeilijkheden geschrapt. De Kamerfracties van CDA en PvdA bleken echter toch minder gerust op de vooruitzichten en wisten alsnog voor dit doel een bedrag van f. 75 mln. op de begroting geplaatst te krijgen.

Minister Albada staat voor de zware opgave onder de aangedragen alternatieven rijp, groen, beurs en rot te onderscheiden. Om een en ander te kunnen financieren heeft hij gemeend een oude koe uit de sloot te moeten halen die daar een aantal jaren geleden met gevoelens van diepe afschuw en onder druk van protesterende studenten in gedeponeed is: het profijtbeginsel. Nu is het profijtbeginsel op zich in het geheel niet zo verwerpelijk als ons toen werd voorgehouden (het is maar hoe het wordt toegepast), maar het valt toch niet gemakkelijk in te zien op welke wijze het profijtbeginsel een substantiële bijdrage aan de financiële moeilijkheden van de overheid kan leveren.

Als we de gehele discussie die zich de laatste weken rond de creatie van arbeidsplaatsen heeft afgespeeld, overzien, vallen twee belangrijke punten op, een positief en een negatief.

Als positief beschouw ik het dat de discussie is verlegd van globale naar gerichte maatregelen ter bestrijding van de werkloosheid. Dat wil niet zeggen dat globale maatregelen niet van belang zouden kunnen zijn of dat de globale plannen van het kabinet uit de belangstelling zijn verdwenen (zie het arbeidsvoorwaardenoverleg), maar het globale beleid moet mijns inziens geflankeerd worden door allerlei concrete maatregelen om grote en kleine problemen van organisatorische, institutionele of nog andere aard op te lossen. Daarbij moet een zo groot mogelijke creativiteit aan de dag worden gelegd en kunnen zowel maatregelen op het vlak van de arbeidstijdverkorting, als de creatie van arbeidsplaatsen in de kwartaire sector, als het arbeidsmarktbeleid worden betrokken.

Negatief is het bijzonder geringe kostenbesef dat uit tal van voorstellen spreekt. Bovendien wordt steeds vergeten dat niets wordt opgelost, wanneer voor veel geld een arbeidsplaats wordt gecreëerd die vervolgens wordt bezet door een mobiele arbeidskracht met goede kansen op de arbeidsmarkt. Voor iemand die na ontslag een maandje „pauzeert” alvorens weer tot het arbeidsproces toe te treden, behoeven geen maatregelen te worden getroffen. Juist op de langdurig werklozen en de moeilijk plaatsbaren zullen de grootste inspanningen gericht moeten zijn.

Het opduiken van allerlei ideeën, zoals de laatste weken in de media is gebeurd, is natuurlijk verheugend, maar het koppelen van overtrokken verwachtingen daaraan draagt het gevaar in zich dat bij uitblijven van het verwachte resultaat een sfeer van moedeloosheid ontstaat ten aanzien van de creatie en het behoud van werkgelegenheid. Als één ding funest is voor de oplossing van het werkloosheidsprobleem, is dat het wel.

L. van der Geest

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> Wilde plannen	1209
Column Economische gewestvorming, door Prof. Dr. F. Rogiers	1211
<i>Prof. Dr. C. J. Rijnvos:</i> Centrale Bank en internationale liquiditeiten	1212
Vacatures	1215
<i>F. E. Eelkman Rooda:</i> De kapitaalgoedentheorie als verklaringgrond voor de Kondratieff- cyclus	1216
<i>Drs. H. J. Nabbe:</i> Ploegenarbeid in de industrie (II). Nederland en Frankrijk in de toepas- sing van 2-ploegendiensten	1220
Au courant Fragmentatie van het arbeidsvoorwaardenoverleg, door A. F. van Zweeden	1222
Maatschappijspiegel Herkomst en toekomst van sociale verslaggeving, door Drs. H. J. van de Braak	1223
Ingezonden Jaarverslag IMF, door Drs. A. Ketting, met naschrift van Drs. A. H. A. van der Meer	1226
Mededeling	1228

Bij de redactie van Economisch Statistische Berichten is plaats voor een

REDACTIE-ASSISTENT(E)

(halve weektaak)

voor het persklaar maken van artikelen en het corrigeren van drukproeven. De gedachten gaan uit naar een (doctoraal) student(e) economie die over een goede taalvaardigheid beschikt en zeer nauwkeurig kan werken.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij Drs. L. van der Geest, tel.: (010) 14 55 11, toestel 3790.

Sollicitaties binnen 10 dagen richten aan Drs. P. J. Montagne, algemeen secretaris van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.*

*Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Redactie-medewerker: T. de Bruin.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.

*Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 137,28 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 96,72
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

*Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolingsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

*Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.*

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Economische gewestvorming

Ieder land met gebieden die verschillen vertonen door een eigen etnisch en cultureel-taalkundig karakter, heeft op een bepaald ogenblik in zijn geschiedenis af te rekenen met moeilijkheden, die vroeg of laat moeten leiden tot een herstructurering van zijn staatkundige instituties. Indien dan tegelijkertijd het gevoel of de overtuiging aan het groeien is van een verscheidenheid in economische ontwikkeling, die bovendien door verschillen in opvattingen inzake het hantieren van middelen en instrumenten van economische politiek wordt doorkruist, is het onvermijdelijk dat de spanningen nog gaan toenemen, ook al bestaat er een algemene wrevel tegen een overdreven centralisme op wetgevend en uitvoerend niveau.

Reeds vroeger werden, in het bijzonder van Vlaamse zijde, initiatieven genomen om het unitaire beleid inzake *cultuur* te doorbreken. Aldus werd, door de wijziging van de Grondwet in 1970, de culturele autonomie werkelijkheid. De drie cultuurgemeenschappen (de Nederlandse, de Franse en de Duitse) beschikken elk over een eigen wetgevend orgaan, de cultuurraad, die wetgevend kan optreden inzake culturele aangelegenheden (de „geculturaliseerde” uitgaven worden gefinancierd uit onvoorwaardelijke dotaties, waarvan de bestemming door de cultuurraden wordt vastgelegd).

Het beginsel van de normatieve bevoegdheden van de gewesten inzake *sociaal-economische aangelegenheden* werd eveneens in 1970 vastgelegd in art. 107 van de Grondwet. Om wille van het feit dat de uitvoeringswet een speciale meerderheid vereist, die tot nog toe geen enkele regering kon bijeenbrengen, kon slechts een „voorlopige” regeling (wet van 1 augustus 1974) worden uitgedacht, die in de praktijk niet heeft gefunctioneerd (met uitzondering van de drie ministeriële comités voor gewestelijke aangelegenheden, die onder de hoede van de nationale regering regelingen tref-

fen voor bepaalde sociaal-economische kwesties).

Na de verkiezingen van april 1977 stonden de gewestvorming en de staats-hervorming centraal in de regerings-onderhandelingen. In mei 1977 werd het „gemeenschapspact” (Egmontpact) ondertekend, dat eind 1977/begin 1978 werd verduidelijkt door het z.g. „Stuyvenbergakkoord”. Deze akkoorden bouwen voort op het verwezenlijken van culturele autonomie en introduceren economische autonomie, maar bevatten eveneens belangrijke vernieuwingen met betrekking tot de normerende bevoegdheden van de gewestraden en de wetgevende instituties op het nationale vlak.

Het bijzondere van het gemeenschapspact is niet zozeer dat het de taalpartijen achter een tekst kon scharen, maar wel dat het een staatkundige creatie bevat die — afgezien van enkele te corrigeren onvolkomenheden — Vlamingen, Walen en Brusselaars zou kunnen bevredigen. De onderhandelaars zijn er tijdens de diverse besprekingen immers in geslaagd om de Waalse eisen en de Vlaamse wensen en aspiraties tot een (relatief broos en wankel) geheel te „verzoenen”: een tweeledig (gemeenschaps)federalisme van de Vlamingen gekoppeld aan een driedelige economische gewestvorming van de Franstaligen (vnl. Brusselaars). Schematisch komt het systeem hierop neer, dat alles wat met de mens en zijn culturele activiteiten te maken heeft, de z.g. persoonsgebonden materies, in handen zou komen van de gemeenschappen, terwijl de bevoegdheden die eerder betrekking hebben op het territorium, de z.g. bodemgebonden materies zouden worden geregeld door de gewesten. Deze uiterst broze constructie, waartegen heel wat Vlaamse bezwaren van princi-

piële aard rezen — o.a. met betrekking tot de regeling-Brussel — kreeg ook grondwettige moeilijkheden. Begin oktober was de regering demissionair en men gaat in België de verkiezingen tegemoet.

Indien er een paar jaar geleden nog aarzelingen t.a.v. unitarisme waren, dan bestaat er vandaag de dag wel eensgezindheid over de wenselijkheid aan de gewesten autonome bevoegdheden toe te kennen. Een groot struikelblok blijft Brussel. Het is duidelijk dat dit gebied met zijn 19 gemeenten geen vol- of gelijkwaardig economisch gewest kan vormen. Maar wat dan wel? (Als de Europese integratie grotere vooruitgang zou maken, zou Brussel misschien federale Europese hoofdstad kunnen worden).

In verband met de financiering van de uitgaven van de gewestraden, mag erop worden gewezen dat de dotaties met verdeelsleutel (op basis van criteria $\frac{1}{3}$ bevolking, $\frac{1}{3}$ grondgebied en $\frac{1}{3}$ personele inkomensbelasting) en de schandalige praktijk der compensatiekredieten niet langer aanvaardbaar zijn en dat moet worden overgestapt naar eigen fiscaliteit der gewesten.

In de komende weken zal er tussen (vermoedelijk) dezelfde partijen, met dezelfde gegevens, aan dezelfde problemen moeten worden gewerkt en het zou mij verwonderen indien het nieuwe „pact” niet veel gelijkenis zou vertonen met de evenwichtsoefening „Egmont-Stuyvenberg”. Het is te hopen dat bepaalde ingeslopen misvormingen niet meer zullen voorkomen.

Centrale Bank en internationale liquiditeiten

PROF. DR. C.J. RIJNVOS

Het is voor een Centrale Bank uiteraard een belangrijke vraag over hoeveel internationale liquiditeiten de Bank moet beschikken. De Nederlandsche Bank houdt zich al vanaf het begin van de jaren vijftig bezig met de vraag naar de gewenste omvang van haar reservebezit. In 1969 stopt DNB enigszins abrupt met deze traditie. Prof. Dr. C.J. Rijnvos, hoogleraar economie aan de juridische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam, gaat na door welk criterium DNB zich in het verleden heeft laten leiden en wat haar beleidsverantwoording daarbij was. De auteur erkent de problemen die aan het vaststellen van een optimale reserve vastzitten, maar pleit niettemin voor een herwaardering van het vraagstuk door DNB.

Prof. F. de Roos definieert internationale liquiditeiten als „alle objecten, die als zodanig in het internationale betalingsverkeer algemeen worden aanvaard, dan wel snel en nagenoeg zonder verlies in dergelijke internationale betaalmiddelen kunnen worden omgezet”. Het is uiteraard voor een Centrale Bank een belangrijke vraag over hoeveel internationale liquiditeiten — ofte wel officiële reserves — zij moet beschikken. Zij zal immers bij een bepaald wisselkoersstelsel en een zekere mate van valutaconvertibiliteit steeds voldoende reserves moeten hebben om te kunnen voldoen aan de toegestane wens tot omwisseling. In het licht hiervan is het begrijpelijk dat reeds vanaf het begin der jaren vijftig De Nederlandsche Bank zich in haar jaarverslag bezighoudt met de vraag naar de gewenste omvang van het reservebezit. Daarmee is tevens het thema voor deze beschouwing aangegeven: door welk criterium laat DNB zich leiden en wat is haar beleidsverantwoording wat betreft de gewenste omvang van de internationale liquiditeiten?

Jaren vijftig

Het jaarverslag van DNB over 1955 bevat een uitgebreide beschouwing van „liquiditeiten, deviezendekking en samenstelling der deviezenreserves”. Daarbij is op de eerste plaats de dekking van de gulden beschreven. De wijze waarop het een en ander is geschied, is vermeld in tabel 1, waarbij het goud is gewaardeerd op basis van de toenmalige officiële prijs.

De nogal uitgebreide opsomming van gegevens en dekkingsverhoudingen duidt erop dat het nog niet geheel duidelijk was welke norm met betrekking tot het reservebezit doorslaggevend moest zijn. Dat blijkt ook uit de toelichting in

het verslag, volgens welke het gewent is bij de berekening van de dekkingspositie van de gulden het deviezenbezit van particuliere banken buiten beschouwing te laten. In bijgaande tabel is dat gedaan „door als dekking uitsluitend te zien naar de goud- en netto deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank”. Een gedeelte van dit bezit was echter niet convertibel, zodat een nog meer conservatieve maatstaf wordt verkregen door bij de confrontatie „het niet volledig convertibele gedeelte van de deviezenvoorraad buiten beschouwing te laten”.

Tabel 1. *Guldensdekking 1955, in mln. gld. (stand 31 december 1955)*

(1) Goud- en netto-deviezenvoorraad van DNB	4.650
(2) Goud- en netto convertibele deviezenvoorraad van DNB	3.840
(3) Primaire liquiditeiten	9.590
(4) Primaire en secundaire liquiditeiten (liquiditeitenmassa)	13.270
(5) Dekkingsverhoudingen:	
a: (1) in procenten van (3)	48
b: (1) in procenten van (4)	35
c: (2) in procenten van (3)	40
d: (2) in procenten van (4)	29

Hiermee werd nog geen duidelijke voorkeur met betrekking tot één van de vier dekkingsverhoudingen als norm uitgesproken. Bijgevolg bevatte de „confrontatie van de goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank met de totale hoeveelheid der primaire en secundaire liquiditeiten” in 1955 nog geen criterium voor het reservebezit. Hierin kwam in 1956 enige verandering.

In het DNB-jaarverslag over 1956 is, overigens zonder nadere toelichting wat betreft de dekkingsverhoudingen, een vereenvoudiging aangebracht, omdat de berekening met betrekking tot de primaire liquiditeiten verviel, zodat — gelet op tabel 1 — nog slechts de verhoudingen b en d overbleven. Verder werd, na de guldensdekking, als tweede gezichtspunt ter beschouwing van het reservebezit een echte „confrontatie” ingevoerd. Daarmee bestond de beleidsverantwoording van DNB wat de omvang van de reserves betreft uit een beschrijving van de „guldensdekking” en het bieden van een confrontatie van de deviezenreserves met de liquiditeitenmassa. Beide vormen een nauwe verwantschap en sluiten direct op elkaar aan.

Voor de gehele verantwoording formuleerde DNB stringent het volgende uitgangspunt: „Daar in een land als het onze, met een vrije en naar verhouding zeer grote invoer, de aanwezige liquiditeiten in beginsel als een potentiële claim op de deviezenvoorraden moeten worden gezien, dient het beoogde dezer reserves in de eerste plaats te worden vergeleken met de ontwikkeling van de liquiditeitenmassa”. Bij een nadere concretisering van deze gedachtengang ging DNB ervan uit dat in beginsel elke gulden, gegeven de geldende koersen en valutaconvertibiliteit, ter inwisseling kon worden aangeboden. Weliswaar zou dat in de praktijk niet gebeuren, omdat een groot deel van de liquiditeitenmassa steeds nodig is voor de financiering van het binnenlandse betalingsverkeer.

Dit deel werd in 1956 op 30% van het nationale inkomen geraamd en werd later aangeduid als „het gebonden deel van de liquiditeitenmassa”. Impliciet betekende een en ander dat het gedeelte van de liquiditeitenmassa groter dan 30% van het nationale inkomen, als „ongebonden deel” werd beschouwd. Hierbij past evenwel de opmerking dat slechts met de officiële reserve werd gerekend; deze omvat de goudvoorraad en de netto deviezenvoorraad van DNB (zie tabel 2).

Tabel 2. Confrontatie deviezenreserve met liquiditeitenmassa 1956, in mln. gld.

Officiële reserves		3.874
Liquiditeitenmassa	12.870	
Gebonden deel (30% van het nationaal inkomen)	<u>8.592-</u>	
Ongebonden deel		<u>4.278-</u>
Dekkingsoverschot		-404

De grafische weergave van de „confrontatie” van DNB is hiermee in overeenstemming, maar bevat bovendien nog een aanduiding van de reserves, inclusief het deviezenbezit van de banken. Hiermee werd tussen de regels door de vraag gesteld — en niet beantwoord — of het misschien verantwoord kon zijn, in het kader van de „gulden dekking” en de „confrontatie” ook het deviezenbezit van de particuliere banken bij de reserves te rekenen. De mogelijkheid daartoe werd nog slechts op subtiële wijze aan de orde gesteld.

Daarna verstreken enkele jaren zonder enige verandering in de wijze waarop de gulden dekking werd berekend en de „confrontatie” werd uitgevoerd. Het DNB-jaarverslag over 1959 bevat dan andermaal een uitvoerige en instructieve beschouwing over „liquiditeiten en deviezendeckking”. Daarbij is ter inleiding opgemerkt „dat aan geen enkele norm voor de noodzakelijke omvang van de goud- en deviezenvoorraad een absoluut karakter mag worden toegekend, zulks vooral in verband met het moeilijk te waarderen risico van door zuiver externe factoren teweeggebrachte betalingsbalansverstoringen”.

Dit is een kernachtige en juiste opmerking, die een positieve waardering verdient; zij geeft een deugdelijk uitgangspunt aan voor de normbepaling bij het monetaire beleid. Er is ongetwijfeld bij dit beleid behoefte aan normen, bijvoorbeeld met betrekking tot de omvang van de liquiditeitenmassa en de grootte van de reserves. Maar deze normen mogen geen dogmatische starheid krijgen; de basisbegrippen van de monetaire analyse zijn daarvoor niet exact genoeg — en zullen dat waarschijnlijk ook nooit worden —, terwijl de instrumenten van het monetaire beleid in ons gemengd sociaal-economisch bestel nooit zó stringent kunnen worden toegepast, dat de gestelde doeleinden zeker zullen worden verwirkelijkt.

Intussen gaf — weliswaar goeddeels zonder motivering, maar dat is niet erg want verslag geven is een subtiële bezigheid — de DNB aan de berekening van de „gulden dekking” een belangrijke uitbreiding. Tot dan toe werd het staatje zoals in tabel 1 vermeld gevolgd, nadat in 1956 de dekkingsverhoudingen a en c waren geschrapt. Zodoende was er sprake van een dekkingsverhouding „van de goud- en netto deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank” ten opzichte van de binnenlandse liquiditeitenmassa. Het niet-converteerbare deel speelde intussen echter geen rol meer, zodat in feite b overbleef.

In het jaarverslag over 1959 werd hieraan een uitbreiding gegeven door als alternatief ook het deviezenbezit van banken op te nemen. Hierdoor ontstond een berekening van de gulden dekking, zoals in tabel 3 is weergegeven.

De Centrale Bank tekende hierbij aan dat vooral inflatoire verstoringen kunnen leiden tot een verminderde geneigdheid der binnenlandse huishoudingen tot het aanhouden van liquiditeiten. Hierin schuilt dus een belangrijke potentiële oorzaak van deviezenafvloeiing. Voorts stelde DNB dat binnen normale verhoudingen in een sociaal-economisch bestel er een liquiditeitsquote is van ongeveer 40.

Bij de berekening van het „gebonden deel” hechtte zij er

Tabel 3. Gulden dekking 1959, in mln. gld. (stand 31 december 1959)

(1) Goud- en netto deviezenvoorraad	5.060
a. Nederlandsche Bank	5.960
b. Nederlandsche Bank en deviezenbanken	16.400
(2) Binnenlandse liquiditeitenmassa	16.400
(3) Dekkingsverhoudingen	31
a. (1) a in procenten van (2)	36
b. (1) b in procenten van (2)	36

echter aan niet verder te gaan dan 30%. Impliciet betekende een en ander dat het reservebezit steeds ongeveer 10% van het nationaal inkomen moest bedragen. Welke dekkingsverhouding uit bijgaande tabel als norm de voorkeur verdient, kwam niet expliciet aan de orde. Echter, bij de grafische confrontatie van de deviezenreserve en de liquiditeitenmassa werd uitsluitend gelet op de „goud- en netto deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank en deviezenbanken”. Dat was een wijziging ten opzichte van 1958, toen bij de confrontatie nog niet met het reservebezit van het particuliere bankwezen werd gerekend. Intussen bleek daaruit een lichte voorkeur voor dekkingsverhouding 3b als norm.

De jaren zestig

In 1961 werd de tabel „gulden dekking” op goede gronden uitgebreid door bepaalde rechten op het Internationale Monetair Fonds naast de goud- en netto deviezenvoorraad tot de officiële reserves te rekenen. Elk land, dat deelneemt in het IMF is verplicht een bepaalde lidmaatschapsbijdrage, het zogenaamde quotum, te voldoen. De betaling hiervan moet voor 25% in goud en voor 75% in eigen valuta geschieden. Daarmee ontstond het recht om bij betalingsbalansmoeilikheden een beroep te doen op het IMF. Wanneer hieraan in concreto gevolg wordt gegeven zal — met Nederland als voorbeeld — het guldenbezit van het IMF stijgen, terwijl het bezit van andere valuta's — welke aan ons land ter beschikking worden gesteld — afneemt. Als de stijging van het IMF-guldenbezit gaat van 75% naar 100% van het quotum, kan dit worden beschouwd als een krediet tegenover de 25%-goudstorting. Men spreekt in dit verband dan ook wel van de „goudtranche” (momenteel „reserve-tranche”).

Bij deze voorstelling van zaken is ervan uitgegaan dat het IMF-guldenbezit — ad 75% van het quotum — sinds de storting niet is veranderd. Dat behoeft echter niet het geval te zijn; met name in 1961 vond een vrij grote verlaging van dit percentage plaats. In dat jaar ging vooral Engeland over tot een omvangrijke „guldenstrekking” op het IMF, waarvoor — conform afspraken in dit verband — Nederland middelen ter beschikking stelde. Dit had tot gevolg dat de goud- en deviezenvoorraad van DNB met f. 440 mln. daalde.

Tegelijkertijd echter daalde het IMF-guldenbezit beneden 75% van het guldenbezit. Het was — en is nog — zó geregeld dat het desbetreffende land — in dit geval Nederland — bij betalingsbalansmoeilikheden een beroep op het IMF mag doen zonder nadere voorwaarden vóórdat over een „goudtranche” wordt gesproken, tot het IMF-guldenbezit wederom 75% van het quotum bedraagt. Dit is in feite een tranche, welke aan de goudtranche voorafgaat en daarom „super-goudtranche” wordt genoemd. Het ligt voor de hand om deze mede tot de goud- en netto deviezenvoorraad te rekenen, hetgeen sinds 1961 dan ook gebeurt.

In het DNB-verslag over 1963 is aan het reservebegrip andermaal en wel op tweeërlei wijze uitbreiding gegeven. Op de eerste plaats werd, conform de aanbeveling van het IMF, ook de mogelijke goudtranche zelf als reserve aangerekend. Dat was een alleszins verantwoorde uitbreiding van het reservebegrip. Ten tweede werd voortaan ook de helft van het korte buitenlandse krediet door het particuliere bankwezen verstrekt aan niet-ingezetenen meegeteld. Daartoe werd overwogen dat deze kredieten steeds kunnen worden opgevraagd, ofte wel niet kunnen worden verlengd.

Op basis van dit uitgebreide begrip „reserves” vond de confrontatie van de deviezenreserves met de liquiditeitenmassa plaats. De nauwe aansluiting van de berekening van de „guldendekking” en de „confrontatie” bleef daarmee intact.

In het verslag over 1964 bleek echter reeds een herziening gewenst, waarbij in feite de tweede boven omschreven uitbreiding werd teruggenomen. Het netto deviezenbezit van de particuliere banken was intussen negatief geworden. In 1960 ging het hierbij nog om een bedrag van f. 630 mln., in 1963 was het nog maar f. 230 mln. Verder was in dezelfde periode het netto buitenlands actief voor het bankwezen gedaald van f. 2.019 mln. tot f. 1.136 mln. Hierbij tekende DNB terecht aan dat dit bedrag ultimo 1964 nauwelijks nog als een potentieel internationaal dekkingsmiddel kon worden beschouwd, aangezien „dit actief geheel betrekking had op kredietverlening, waarvan een belangrijk deel op langere termijn”.

Een en ander leidde ertoe dat bij de omschrijving van de internationale liquiditeiten ter berekening van de guldendekking vanaf 1964 het particuliere bankwezen geheel buiten beschouwing bleef (zie tabel 4).

Tabel 4. Guldendekking 1964, in mln. gld. (stand 31 december 1964)

(1) Officiële reserve	
a. goud en netto deviezenvoorraad van DNB	7.480
b. rechten t.o.v. het IMF en andere netto buitenlandse vorderingen van het Rijk	970
c. Totaal	8.450
(2) Binnenlandse liquiditeitenmassa	24.120
(3) Dekkingsverhoudingen	
a. (1) a in procenten van 2	31
b. (1) c in procenten van 2	35

Echter, de confrontatie van de deviezenreserve met de liquiditeitenmassa vond nog wel op tweeërlei wijze plaats, namelijk op basis van de officiële reserves en de officiële reserves plus het netto buitenlands actief van de algemene banken.

In 1965 werd de bekende scheiding van spaargelden in een eigenlijk en een oneigenlijk deel doorgevoerd. Daarbij wordt slechts het oneigenlijke deel tot de liquiditeitenmassa gerekend. DNB overwoog evenwel, misschien wat al te bezorgd, dat het eigenlijke spaargeld bij algemene banken „niettemin massaal kan worden omgezet in nieuw gecreëerd geld, zodat het wenselijk blijft hiertegenover de deviezendeckking aan te houden”. Rekening houdend hiermee is de berekening van de guldendekking en de confrontatie van de reserves met de liquiditeitenmassa tot 1968 onveranderd voortgezet.

In het verslag over 1968 zijn echter bij de juistheid hiervan twee kritische aantekeningen gemaakt. M.b.t. de zoëven genoemde berekening trok DNB in twijfel of het juist was om „gelet op de positie die de handelsbanken zich bij het aantrekken van eigenlijk spaargeld hebben verworven”, deze nog langer bij de liquiditeitenmassa op te tellen. Daartegenover echter stond — en staat nog — „dat bepaalde liquiditeitsvormen, zoals het oneigenlijke spaargeld bij de spaarbanken, die geleidelijk toenemende betekenis verkrijgen, (nog) niet tot de liquiditeitenmassa worden gerekend”.

Voorts werd de mogelijkheid geopperd dat de minimale

binding van liquiditeiten ten behoeve van het binnenlandse verkeer welke reeds vanaf het midden van de jaren vijftig op 30% van het nationale inkomen werd gesteld, waarschijnlijk enige verlaging mocht ondergaan. Deze vragen zijn nooit beantwoord. In 1969 stopte DNB enigszins abrupt en zonder motivering de berekening van de guldendekking en de confrontatie van de officiële reserve met de liquiditeitenmassa.

Beoordeling

Gelet op de toegenomen efficiency in het betalingsverkeer lijkt het verantwoord om momenteel uit te gaan van de veronderstelling dat de liquiditeitenmassa voor ongeveer 28% van het nationaal inkomen door het binnenlands verkeer is gebonden. Op basis hiervan kan een guldendekking voor de laatste drie jaar worden berekend (zie tabel 5).

Tabel 5. Confrontatie deviezenreserve met liquiditeitenmassa, in mln. gulden

	1975	1976	1977
Officiële reserve	19.811	19.492	19.401
Liquiditeitenmassa	72.561	89.023	95.559
28% van het nationaal inkomen	56.238-	63.028-	68.096-
Ongebonden deel	16.323	25.995	27.463
Dekkingsoverschot	3.448	-6.503	-8.062

Er is met vrij grote duidelijkheid een verslechtering opgetreden. Het is echter onjuist hieruit zonder meer te concluderen dat de situatie niet erg rooskleurig is. Allereerst verdient de boven omschreven gedachtengang met betrekking tot de dekking van het ongebonden deel een herwaardering.

DNB is daartoe zelf nog niet overgegaan. Wel wordt — uiteraard — telkenjare in het verslag van DNB vermeld hoe groot het officiële reservebezit is. Recentelijk speelde daarbij de waardering van het goud een belangrijke rol. Maar er wordt stilzwijgend voorbijgegaan aan de vraag hoe groot dit reservebezit eigenlijk moet zijn.

Op het eerste gezicht lijkt dit een plausibele houding. De geschiedenis van de guldendekkingberekening en de confrontatie is immers een lange reeks van aanpassingen, herwaarderingen en standpuntveranderingen. Voorts is het gelet op de huidige internationale monetaire verhoudingen ongetwijfeld moeilijk om een enigszins steekhoudende norm voor de omvang van de officiële reserves te formuleren. Sinds de val van het Bretton Woodsstelsel is de inwisselingsplicht van de Centrale Bank — althans formeel — lang niet meer zo stringent als daarvoor. In feite bestaan er in dit verband alleen nog formele verplichtingen voor de Centrale Bank in het kader van het Europese wisselkoersarrangement. Daarnaast moet zij in het kader van de „managed floating” steeds bedacht zijn op interventie ter stabilisering van de guldenkoers, waartoe dan ook de nodige middelen aanwezig moeten zijn. Ook voor enkele andere doeleinden, zoals het sluiten van „swap”-overeenkomsten, zijn officiële reserves nodig. En „last but not

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

least" is een bepaald reservebezit nodig als basis voor internationaal monetair vertrouwen.

De vraag rijst of met betrekking tot deze behoeften de onderscheiden componenten van de reserves niet gedifferentieerd moeten worden beoordeeld. Daarbij lijkt het alleszins gewenst om bij een beoordeling van de reserves, die voor interventie ter beschikking staan, de toegewezen speciale trekkingsrechten buiten beschouwing te laten. Het moet toch voor Nederland mogelijk zijn het interne evenwicht zo te bewaken, dat voor het veilig stellen van de gulden geen beroep op deze rechten nodig is.

Al met al lijkt het gewenst om het eigenaardige stilzwijgen met betrekking tot de gewenste omvang van de officiële reserves, dat nu al bijna tien jaar duurt, op te heffen door het ontwerpen van een pragmatische beleidsvisie. Het is gewenst hierbij twee punten nog iets nader in de beschouwing te betrekken.

Op de eerste plaats behoort het tot de aard van het fiduciaire geldstelsel in een gemengde volkshuishouding dat monetair-analytische basisbegrippen zoals „reserves" en „liquiditeiten" inhoudelijk evolueren. Bijgevolg zijn aanpassingen, herwaarderingen en standpuntveranderingen als boven bedoeld — mits wel overwogen en goed gemotiveerd — geen ontmoedigende, negatieve aangelegenheden. Zij kunnen juist duiden op een constructief kritisch onderzoek, dat met betrekking tot het functioneren van het geld in onze maatschappij steeds nodig is.

Ten tweede is het niet gewenst om de doeleinden van het monetaire beleid al te star te formuleren, zodat reeds nu een toekomstige verandering een blijk van kortzichtigheid betekent. In nauw verband met de betrekkelijkheid van de basisbegrippen en in het licht van mogelijke toekomstige veranderingen van het kader waarbinnen het beleid moet worden gevoerd, kan een herformulering van de doelstellingen nuttig en nodig zijn. Het is gewenst daarvoor steeds ruimte te laten.

Deze twee aangelegenheden worden in feite reeds door de Centrale Bank in acht genomen met betrekking tot de stabilisering van de liquiditeitsquote. In het jongste DNB-jaarverslag lezen wij immers dat daar waar men straks aan gepubliceerde monetaire doelstellingen wil vasthouden het niet altijd blijkt te kloppen. Men moet dan een uitweg zoeken door niet uit te gaan van één doelstelling, maar van een doelzone, dan wel door in de loop van de tijd de doelstelling aan te passen (rolling targets). Daarmede gaat echter gemakkelijk een deel van de geloofwaardigheid verloren, die de beoogde werking van een gepubliceerde doelstelling kan aantasten. De Nederlandsche Bank „prefereert dan ook een andere doelstelling op middellange termijn, geformuleerd in termen van de liquiditeitsquote, met een van jaar tot jaar flexibele toepassing". Zo'n beleid past in beginsel ook met betrekking tot de omvang van de officiële reserves. Het ligt uiteraard primair op de weg van de Centrale Bank de koers in die richting te bepalen.

C.J. Rijnvos

Vacatures

Functie: Blz.:

ESB van 8 november 1978

Medewerker voor regionaal-economisch onderzoek voor de Stichting Economisch Technologisch Instituut voor de Provincie Gelderland te Arnhem	1143
Medewerker economische zaken voor het Provinciaal Bestuur van Limburg te Maastricht	1150
Wiskundige statisticus (m/v) t.b.v. het Bureau voor Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Rotterdam	1156
Wetenschappelijk medewerker bedrijfseconomie (m/v) bij de Vakgroep Economie en Openbare Financiën van de Juridische Faculteit aan de Rijksuniversiteit Groningen	II
Wetenschappelijk medewerker bij de Sectie Prijsstheorie van de Vakgroep Algemene Economie aan de Rijksuniversiteit Groningen	II
Wetenschappelijk medewerker (m/v) bij de Vakgroep Sociale en Economische Geografie (taakgroep Economische Geografie) van de Subfaculteit der Geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen	II
Econoom/econometrist voor de sectie Econometrie en Statistiek van de afdeling Controlling bij Het Sociaal Fonds Bouwnijverheid te Amsterdam	III
Directeur operationele zaken voor het Bankierskantoor Staal en Co NV te Den Haag	IV

ESB van 15 november

Controller t.b.v. Administratie, Elektronische Gegevensverwerking, Dienst Onroerende Goederen, Dienst Technische Projecten en Stafdiensten van Detailhan-

Functie: Blz.:

delsgroep Ahold BV te Zaandam	1174
Econoom t.b.v. de afdeling Economisch Onderzoek en Effectenresearch van Bank Mees & Hope te Amsterdam	1179
Econoom voor het Economisch Stafbureau van het Hoofdkantoor van NV Slavenburg's Bank te Rotterdam	1180
Wetenschappelijk medewerker (m/v) (econoom) t.b.v. de afdeling Sociaal-Economisch Onderzoek van het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf te Den Haag	II
Wetenschappelijk medewerk(st)er voor de Vakgroep Huishoudkunde van de Landbouwhogeschool te Wageningen	III

ESB van 22 november

Planologisch onderzoeker (m/v) voor de afdeling Stedebouw van het bedrijf Openbare Werken van de Gemeente Zeist	II
Wetenschappelijk medewerker (mnl./vrl.) t.b.v. de Hoofdafdeling Financiële Statistieken, Afdeling Financiën van Ondernemingen voor het Centraal Bureau voor de Statistiek	II
Bedrijfseconoom (m/v) bij de vakgroep Economie en Openbare Financiën van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen	III
Wetenschappelijk (hoofd)medewerker kwantitatieve methoden (m/v) bij de Interfaculteit Bedrijfskunde van het Interuniversitair Instituut Bedrijfskunde te Delft	IV

De kapitaalgoedentheorie als verklaringsgrond voor de Kondratieff-cyclus

F.E. EELKMAN ROODA*

De laatste tijd geniet het verschijnsel van de Kondratieff-cyclus of lange golf steeds meer belangstelling, waartoe ook ESB haar aandeel heeft bijgedragen 1). De cyclus wordt gekenmerkt door een golfbeweging in de economische activiteit met een periodiciteit van 45 à 60 jaar. Het vermoeden bestaat dat de westerse industrielanden thans, zo'n 50 jaar na het begin van de depressie van 1929-1935, wederom rond een piekniveau van deze golf opereren. Ten einde dit vermoeden te toetsen is het van essentieel belang te weten in hoeverre mogelijke oorzaken van de Kondratieff-cyclus aansluiting vinden bij de huidige economische problemen. Dit artikel tracht aan de hand van een eenvoudig model te laten zien dat de lange golf kan worden voortgebracht door de interactie van de productie van consumptiegoederen en de daaruit afgeleide vraag naar kapitaalgoederen.

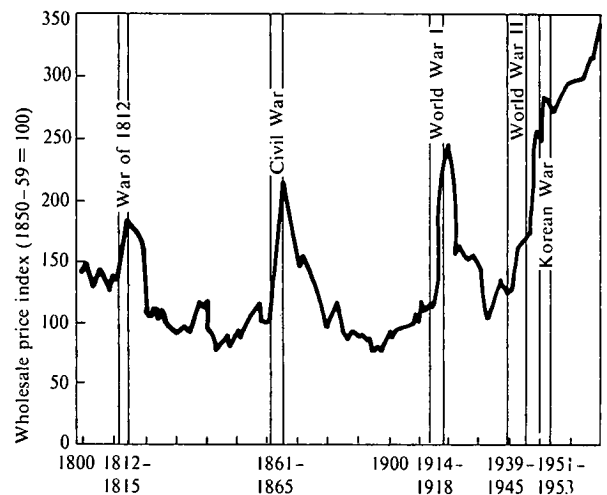
Inleiding

Statistische bewijsvoering van de golfbeweging van de Kondratieff-cyclus als zijnde meer dan een toevaligheid en inherent aan het economisch proces is sterk aangevallen. Maar behalve langs statistische weg kan het bestaan van zo'n cyclus ook aannemelijk worden gemaakt door aan te tonen dat er bepaalde mechanismen in onze economie aanwezig zijn die de golfbeweging kunnen voortbrengen. De meest genoemde verklaringsgronden zijn: a. veranderingen in de geldhoeveelheid; b. oorlogen; c. innovaties; d. productie van kapitaalgoederen en (in combinatie met c of d) e. marktverzadiging 2). Figuur 1 dient ter illustratie van de cyclus, waarbij zij opgemerkt dat de getoonde fluctuaties van groothandelsprijzen overeenkomen met wisselingen in bedrijvigheid en welvaart 3).

In het algemeen worden tegenwoordig de eerste twee factoren beschouwd als zijnde bijkomstig, eerder gevolgen dan oorzaken van de lange golf. De andere verklaringen worden wel als serieuze oorzaak(en) van de cyclus aangemerkt. In Nederland doet vooral de innovatietheorie opgeld. Met name in D'66-kringen bestaat hiervoor grote aandacht, maar ook het innovatiebeleid van minister Peijnenburg moet in dit verband worden genoemd.

Dit artikel richt zich op de kapitaalgoedentheorie als verklaring voor de lange golf. Kort gezegd komt de theorie hierop neer, dat de cyclus de resultante is van interacties tussen sectoren van de economie die goederen of diensten ten behoeve van de consument produceren en sectoren die de

Figuur 1. Groothandelsprijzen in de VS sedert 1800

Bron: C. L. Schultze, *National income analysis*, Prentice-Hall Inc.

produktiemiddelen van de economie voortbrengen. Tijdens de groeifase van de golf schiet de productie van consumptiegoederen tekort aan de vraag van het publiek; er is expansiedrang, die leidt tot investeringsbeslissingen en een daaruit volgende opvoering van de productie van duurzame produktiemiddelen in de desbetreffende sectoren. Met de investeringsbeslissing, de bestelling en aanbesteding en de uiteindelijk oplevering kan een aanmerkelijke tijd gemoeid zijn. Overschat men de lange termijn behoefte van de zijde van de consument, dan treedt overcapaciteit op, resulterend in inkringing van productie-activiteit en het optreden van werkloosheid. Dit is de top van de groeifase, die omslaat in een

* De auteur, financieel analyst bij Esso Nederland BV te Den Haag, schreef dit artikel à titre personnel. Hij is Dr. W. J. M. Wils, indertijd verbonden aan de Stichting Bedrijfskunde te Delft, zeer erkentelijk voor zijn vele, waardevolle suggesties bij eerdere ontwerpen van dit artikel. Het hier besproken model kwam tot stand onder begeleiding van Prof. D. L. Meadows, Dartmouth College (VS).

1) J.J. van Duijn, Actualiteit en beleidsimplicaties van de Kondratieff-cyclus, *ESB*, 25 januari 1978; A.J.M. van Miltenburg, Over economische fluctuaties en „system dynamics”, *ESB*, 15 maart 1978; zie ook J.W. Forrester, Growth cycles, *De Economist*, no. 4, 1977. dratieff-cyclus, *ESB*, 25 januari 1978; A.J.M. van Miltenburg, Growth cycles, *De Economist*, no. 4, 1977.

2) De figuur toont, bij gebrek aan bruikbaar statistisch materiaal van voor die tijd, de golfbeweging ruwweg vanaf het begin van de 19e eeuw. Schumpeter beweerde echter dat dergelijke fluctuaties al sedert de 16e eeuw optreden! Zie M. Gottlieb, The ideological influence in Schumpeter's thought, *Zeitschrift für Nationalökonomie*, vol. 19, januari 1959.

3) Voor een uitvoerige behandeling zie o.a. J.J. van Duijn, Eb en vloed in de economie, *Intermediair*, 23 september 1977.

neergang wanneer het productie-apparaat langzamerhand veroudert en aan produktiviteit inboet, zodat de wensen van de consument niet langer vervuld kunnen worden. Er volgen investeringsbeslissingen, waaraan in eerste instantie niet kan worden voldaan daar de capaciteit in die sectoren, die produktiemiddelen voortbrengen, tekort schiet. Pas als deze categorie (die in wezen vast actief aan zich zelf levert) haar basis heeft versterkt, is een volgende groeifase mogelijk, daarmee een nieuwe cyclus inluidend.

Juist verschijnselen als overcapaciteit en langdurige of structurele werkloosheid hebben de belangstelling voor de kapitaalgoedentheorie nieuw leven ingeblazen 4). Ongetwijfeld speelt hierbij ook mee, dat de kapitaalgoedentheorie de Kondratieff-golf en de conjunctuurcyclus als *onafhankelijke* processen ziet, daar de laatste algemeen als een korte termijn voorraadcyclus wordt beschouwd. Onder de conditie van onafhankelijkheid kan men onder meer langs grafische weg aantonen dat het cumulatieve effect van deze twee golfbewegingen een economische ontwikkeling is waarbij in de opgaande fase van de lange golf de conjunctuurcyclus lange expansieperioden en korte recessies kent, terwijl voorbij de top van de Kondratieff-cyclus de rollen worden verwisseld. De ervaring met de recessie van 1975 is hier zeker niet mee in strijd, maar vormt tot op heden een op zich zelf staand geval. Essentieel is dat de theorie de golfbeweging als een endogeen verschijnsel van de economie ziet, dat lange-termijnfluctuaties genereert rond een exogene trend zoals de neo-klassieke groeitheorie die kent.

Forrester heeft de kapitaalgoedentheorie weer leven ingeblazen, daarbij gebruik makend van de simulatietechniek Systeem Dynamica 5). De resultaten van zijn „National Model” (van de Amerikaanse economie) tonen aan, dat een 50-jarige golf mogelijkerwijs voortgebracht wordt door de interacties tussen de productie van consumptie- en kapitaalgoederen, met name arbeidsverschuivingen tussen sectoren onderling, aanwending door kapitaalgoederensectoren van hun eigen output als produktiemiddel, capaciteitsuitbreiding ten einde achterstallige vraag in te lopen en het psychologisch proces van speculatie en verwachtingen dat tot overcapaciteit kan leiden. Zijn model is onderdeel van het „System Dynamics National Project”; materiaal hierover is helaas niet expliciet voorhanden, evenmin als genoemde resultaten in gedetailleerde vorm beschikbaar zijn.

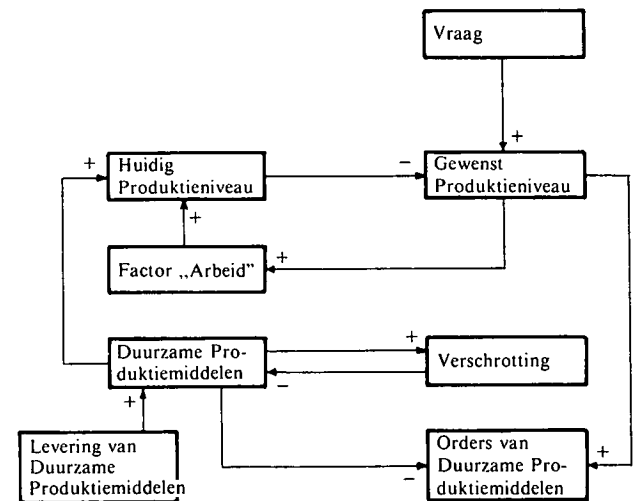
In het vervolg van dit artikel zal een model worden uitgewerkt dat is geïnspireerd door kwalitatieve beschrijvingen van Forrester's aanpak. Doel van het model is om uitgaande van een uiterst eenvoudige structuur m.b.v. Systeem Dynamica de optredende interacties tussen modelementen te analyseren, om de mechanismen in de economie aan te wijzen die verantwoordelijk kunnen zijn voor het optreden van de Kondratieff-golf, en om de kapitaalgoedentheorie hieraan te toetsen.

Model

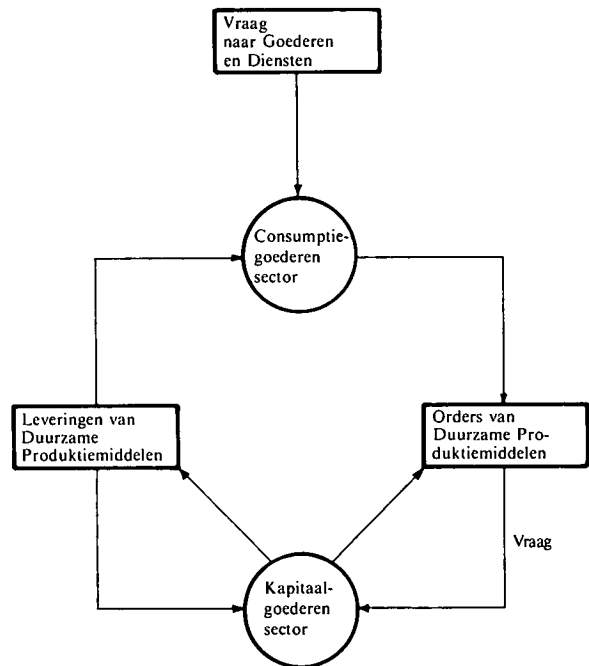
Zoals gezegd ziet de kapitaalgoedentheorie als motor van de lange golf de interacties tussen sectoren in de economie die consumptiegoederen produceren en sectoren die duurzame produktiemiddelen voortbrengen. Met dit voor ogen hebben we voor een aanbodmodel gekozen, dat de produktiekant van de markt beschrijft en waarin de vraag naar consumptiegoederen als exogene grootheid wordt beschouwd. Vanzelfsprekend abstraheert het model daarmee van de werkelijkheid, daar deze vraag direct afhangt van het nationaal inkomen. Dat een dergelijke abstractie binnen het hier geschetste kader aanvaardbaar lijkt komt later aan de orde. De economie wordt verondersteld uit slechts twee sectoren te bestaan: een consumptiegoederensector, die goederen en diensten aan het publiek levert, en een kapitaalgoedensector, die duurzame produktiemiddelen (kapitaal als produktiefactor) levert aan eerstgenoemde sector en aan zich zelf.

Systeem-dynamische modellen leggen de nadruk op oorzakelijke relaties en terugkoppelingsmechanismen tussen model-elementen. Het concept van zo'n model laat zich eenvoudig toelichten met een z.g. „causal loop diagram”, waarin een met „+” („-”) gemerkte pijl een positieve (negatieve) invloed van de ene variabele op de andere aangeeft. In figuur 2 is zo de structuur van elk van beide sectoren weergegeven. De twee sectoren verschillen slechts van elkaar in parameterwaarden, maar zijn gelijk in structuur. Figuur 3 toont hoe het model de kapitaal- en consumptiegoederensector aan elkaar koppelt. Om wille van de overzichtelijkheid is niet in detail het proces van orders en leveranties van kapitaalgoederen aangegeven. In het gebruikte model wordt hiertoe echter voor iedere sector één orderportefeuille bijgehouden, waarbij leveranties worden toegewezen op basis van relatieve behoefte, d.w.z. de relatieve grootte van de orderportefeuille.

Figuur 2. Structuur van een sector

Figuur 3. Koppeling der sectoren

4) Voor overcapaciteitspercentages in diverse industrietakken, zie J. J. van Duijn, *ESB*, op. cit.

5) J. W. Forrester, *Business structure, economic cycles, and national policy*, *Futures*, juni 1976. Zie ook A. J. M. van Miltenburg, op. cit.

Arbeid en kapitaal bepalen het produktieniveau in elk der beide sectoren. Verondersteld is dat „arbeid” in voldoende mate aanwezig is, zodat de twee sectoren elkaar niet beconcurreren bij het aantrekken van deze produktiefactor. In dit model speelt arbeid dus geen wezenlijke rol, maar vergemakkelijkt wellicht de begripsvorming vanuit traditioneel-economisch inzicht. Arbeid en kapitaal zijn in vaste verhoudingen aanwezig; effecten als veranderingen van de arbeidsinkomensquote zijn niet ingebouwd.

Duurzame produktiemiddelen zijn aan slijtage onderhevig en moeten van tijd tot tijd worden vervangen. Dit fysieke proces is hier samengevat onder de term „verschrotting” en zal in de praktijk min of meer parallel lopen aan het financiële proces van afschrijving. Naarmate er meer produktiemiddelen aanwezig zijn moet er meer worden „verschrot”, maar dit proces vermindert op haar beurt de beschikbare hoeveelheid produktiemiddelen. In het gebruikte model wordt jaarlijks een vast percentage duurzame produktiemiddelen „verschrot”. Dit percentage is het hoogst in de consumptiegoederensector, wat betekent dat de gemiddelde levensduur van de hier gebezigde kapitaalgoederen korter is: 10 jaar voor deze sector tegen 15 jaar voor de kapitaalgoederensector (deze parameterwaarden werden uiteindelijk aan een gevoeligheidsanalyse onderworpen, waarover later meer).

Beide sectoren streven naar een zodanig produktieniveau, dat in de vraag naar hun respectieve produkten kan worden voorzien. In de consumptiegoederensector worden geen voorraden en orderportefeuilles aangehouden. In de eerste plaats is het al moeilijk iets als een voorraad diensten voor te stellen, ten tweede is de levensduur van consumptiegoederen betrekkelijk kort in verhouding tot de hier te analyseren 50-jarige cyclus.

Verondersteld is dat de vraag naar consumptiegoederen constant is, waarmee economische groei wordt genegeerd. Op deze wijze spitst het model zich toe op de hypothese van endogene fluctuaties rond een exogene trend.

Vraag naar duurzame produktiemiddelen door elk der beide sectoren bepaalt de orderportefeuilles van deze goederen. De gescheiden boekhouding in dit opzicht werd reeds genoemd.

De kapitaalgoederensector zal, zoals ook figuur 3 laat zien, zowel aan de consumptiegoederensector als aan zich zelf moeten leveren. Kan aan de vraag niet uit voorraad worden voldaan, dan moet de produktie worden opgevoerd. Zijn daarentegen de voorraden hoog en is de orderportefeuille leeg, dan is geen additionele produktie vereist. In tegenstelling tot de consumptiegoederensector is in de kapitaalgoederensector wel met voorraden en orderportefeuilles rekening gehouden, daar de output van deze sector een aanmerkelijk langere levensduur heeft.

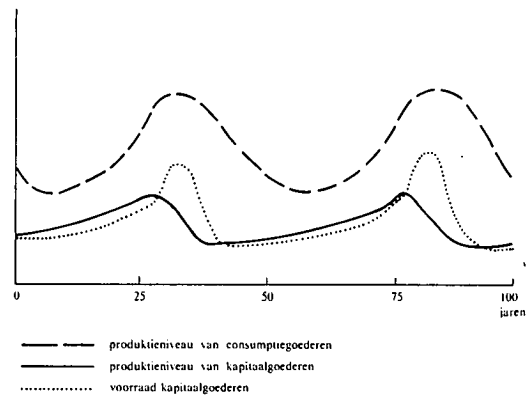
In de appendix aan het eind van dit artikel is bovenstaande verbale beschrijving van modelrelaties als een serie vergelijkingen voor één sector weergegeven. Overal waar veronderstellingen moesten worden gemaakt bij de specificatie van onderlinge verbanden is getracht deze eenvoudig en toch zo realistisch mogelijk te houden. De beperktheid van het aantal relaties gaat uiteraard voorbij aan de complexe structuur van geïndustrialiseerde economieën, maar biedt juist daardoor de mogelijkheid bepaalde mechanismen nader te beschouwen.

Modelgedrag

Systeem Dynamica tracht door een stapsgewijze evaluatie van variabelen het modelgedrag — met name de optredende interacties — over een zeker tijdsverloop te analyseren. Daarbij worden in het algemeen bepaalde parameters of functiewaarden zodanig afgesteld dat óf het exacte niveau en verloop van essentiële modelementen aansluiten bij historische gegevens, óf het modelgedrag overeenkomt met het te onderzoeken verschijnsel. In onze benadering stond het laatste voor ogen; daarom is in eerste instantie geprobeerd de moeilijkst

kwantificeerbare functies in het model, nl. de gewenste produktieniveaus als functies van de vraag, zo te bepalen, dat een lange golf resulteert. Het bleek mogelijk op deze wijze de gelijktijdige, 50-jarige golfbewegingen van de produktieniveaus in de beide sectoren voort te brengen die figuur 4 laat zien.

Figuur 4.

Analyse van dit cyclisch modelgedrag levert het volgende beeld op. Op het neergaande gedeelte van de golf verdwijnen langzaam maar zeker duurzame produktiemiddelen door „verschrotting”. Dit brengt produktievermindering in beide sectoren met zich mee, totdat het produktieniveau minder dan gewenst is (in eerste instantie alleen in de consumptiegoederensector). Hieruit komt vraag naar kapitaalgoederen voort, die het gewenste produktiepeil in de kapitaalgoederensector uiteindelijk tot boven het werkelijke peil verheft. Wil de kapitaalgoederensector echter kunnen uitbreiden, dan zal het althans een gedeelte van zijn output in zich zelf moeten investeren, hetgeen de expansie van de consumptiegoederensector enige tijd vertraagt. Uiteindelijk herleeft ook deze weer en de opgaande fase van de cyclus is een feit.

In dit stadium is de produktie van goederen en diensten nog niet voldoende om in de vraag van de zijde van het publiek te voorzien. Meer kapitaal als produktiefactor is nodig en wordt ook geproduceerd. De modelmatige afstemming van gewenste produktie op de vraag in de consumptiegoederensector is zodanig dat vrij plotseling wordt geconstateerd dat de produktie zich op het bestaande niveau zou mogen stabiliseren. De kapitaalgoederensector reageert hierop vertraagd vanwege een uit de opgaande fase resterende orderportefeuille. Pas als deze is weggewerkt treedt ten gevolge van afzetstagnatie voorraadvorming van kapitaalgoederen op. Uiteindelijk leidt deze overcapaciteit dan tot inkrimping en wel op zo'n wijze dat, wanneer deze voorraden eenmaal door slijtage van bestaande vaste activa zijn uitgeput, de actuele produktie van kapitaalgoederen onvoldoende is om voor vervanging te zorgen. Daarmee is de neergaande fase van een nieuwe cyclus aangevangen.

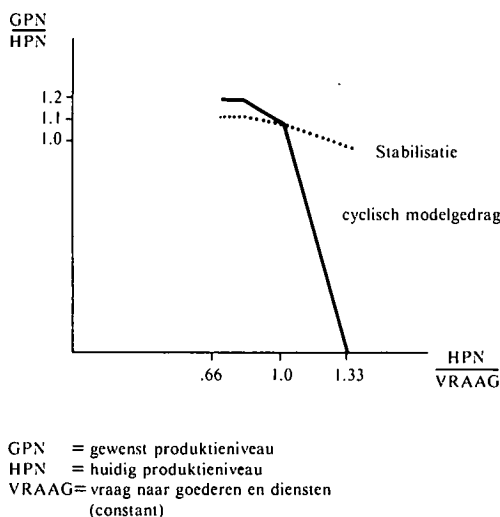
De hier beschreven golfbeweging bleek bij verdere simulatie niet overmatig gevoelig voor de gekozen waarden der parameters. Bij verandering van coëfficiënten als de relatieve arbeidsintensiviteit van de consumptiegoederensector in vergelijking met de andere sector of de gemiddelde levensduur van duurzame produktiemiddelen, bleek het mogelijk amplitude en golflengte van de cyclus enigszins te veranderen, maar het fluctuerende gedragspatroon bleef gehandhaafd. Zo vond b.v. „verschrotting” van duurzame produktiemiddelen in de consumptie- en kapitaalgoederensector i.p.v. in 10 resp. 15 jaar plaats in 7,5 resp. 12,5 en in 20 resp. 30 jaar, zonder wezenlijke wijzigingen in het modelgedrag te veroorzaken. Dit resultaat lijkt te bevestigen dat de preciese keuze van dergelijke parameters voor dit type analyse niet van essentieel belang is, mits de veronderstellingen reëel blijven.

De essentie van het gehanteerde model zit in de afstemming van het gewenste produktieniveau op de vraag in elke sector.

Allereerst reageert de kapitaalgoederensector op haar orderportefeuille en voorraden, maar kijkt als het ware niet door deze signalen heen naar de structurele ontwikkeling van de productie van goederen en diensten t.o.v. de vraag van de consument. Dit resulteert in het genoemde vertragingseffect.

Ten tweede was het noodzakelijk voor het modelmatig genereren van een lange golf om in de consumptiegoederensector, bij een huidig productiepeil afwijkend van de vraag, het gewenste produktieniveau sterk te wijzigen. Het vermoeden rees dan ook dat een meer geleidelijke reactie de golfbeweging zou moeten afvlakken, wat bij nadere analyse inderdaad het geval bleek te zijn. Het was mogelijk de activiteiten binnen de economie op een hoog evenwichtsniveau te handhaven, d.w.z. de cyclus te stabiliseren. Figuur 5 illustreert de vraagfuncties die deze twee vormen van modelgedrag voortbrachten 6). De interpretatie die hieraan moet worden gegeven is dat in het model de cyclus wordt geïnduceerd door de wijze waarop investeringsbeslissingen tot stand komen, in samenhang met de daaruit voortvloeiende interacties tussen de twee sectoren van de economie.

Figuur 5. Vraagfuncties in de consumptiegoederensector

Kapitaalgoederentheorie

We hebben nu het beoogde doel bereikt en aangetoond dat een eenvoudig economisch model in staat is een 50-jarige golfbeweging te genereren. De essentie van de cyclus ligt in het bestel- en productieproces van kapitaalgoederen, waarbij geen onderlinge verschuivingen van de factor arbeid betrokken behoeven te zijn, zoals Forrester doet vermoeden.

Hierbij is gebleken dat de reactie van productie op de vraag van wezenlijk belang is voor het fluctuerende gedragspatroon. Het model is op dit punt gevoelig voor de gebezigde veronderstellingen en had wellicht onder andere aannamen een ander resultaat te zien gegeven. Er is hier dan ook een mogelijke, maar niet dwingende uitleg van de lange-golftheorie bedoeld. De exacte vorm van een dergelijke reactie op de vraag varieert met de tijd en wordt in de economische realiteit bepaald door ontelbare factoren, waaronder risico-attitudes, voorspellingen op basis van ervaringsgegevens, en dergelijke.

De huidige benadering vindt in belangrijke mate aansluiting bij de economische actualiteit. Met name eerder besproken verschijnselen als overcapaciteit in zware industrieën en de sterke recessie van 1975 leiden tot deze conclusie. Als strikt bewijs ten gunste van de kapitaalgoederentheorie als verklaring grond van de lange golfbeweging kan men dit echter niet beschouwen; daarvoor is verder onderzoek nodig. In dit opzicht is het wellicht wenselijk het effect te toetsen van een uitbreiding van het model met een of meer sectoren of van een terugkoppeling van arbeidsinkomen naar de vraag naar consumptiegoederen.

Hoewel de resultaten van het model de kapitaalgoederentheorie ondersteunen, is daarmee de innovatietheorie niet ontkracht. Omdat het echter onwaarschijnlijk lijkt dat de Kondratieff-cyclus twee *autonome* motoren zou hebben, moet deze theorie misschien eerder binnen of in samenhang met de kapitaalgoederentheorie worden gezien. Inventies zouden dan gedurende elke fase van de cyclus plaatsvinden, terwijl innovaties, d.w.z. de commerciële toepassingen ervan, hun voornaamste kansen krijgen aan het begin van de opgaande fase van de golf. Een dergelijke redenering blijft echter vooralsnog speculatief.

Conclusie

De Kondratieff-golf beweegt zich op zijn minst sedert het begin van de vorige eeuw door de economie, ondanks dat er in sociaal en economisch opzicht sindsdien veel is veranderd. De verklaring voor de golfbeweging moet dan ook worden gezocht in omstandigheden die onaangestast zijn gebleven. De kapitaalgoederentheorie voldoet aan deze eis.

Het spreekt vanzelf dat maatregelen ter stabilisering van een lange golf afgestemd moeten zijn op haar werkelijke oorzaak. Binnen het kader van de kapitaalgoederentheorie is overcapaciteit thans het grootste probleem. Waar structureel gezien teveel duurzame produktiemiddelen aanwezig zijn biedt monetaire politiek d.m.v. uitbreiding van de geldhoeveelheid ter stimulering van investeringen geen uitweg 7). Evenmin lijkt een Keynesiaanse politiek het aangewezen hulpmiddel, daar een tekort schieten van de vraag niet de kern van de zaak is 8).

Van Duijn stelt voor de Kondratieff-cyclus te versnellen, zodat de opgaande fase eerder intreedt. Dit impliceert echter dat de economie door het dal van de golf moet worden gestuurd. In het geval van de depressie van de jaren dertig betekende dit dal een extreme werkloosheid en daarmee gepaard gaande sociale onrust, welke een gemakkelijke voedingsbodem werd voor totalitaire regimes. Het is natuurlijk zeer wel mogelijk dat dergelijke effecten vermeden kunnen worden mits het dal van de golf snel genoeg doorkruist wordt. Geheel van risico's ontbloot lijkt een dergelijke politiek echter niet.

Wellicht moet de economische politiek er meer op gericht zijn het dal te overbruggen in die zin, dat de capaciteit van de kapitaalgoederensector b.v. door middel van overheidsingrijpen op een zodanig niveau wordt gehandhaafd als overeenkomt met de (verwachte) publieke vraag naar goederen en diensten in de periode volgend op het dieptepunt van de golf. Indachtig het model wordt op deze wijze voorkomen dat de kapitaalgoederensector niet bij machte is de consumptiegoederensector van duurzame produktiemiddelen te voorzien wanneer daar weer behoefte naar is.

Ook deze suggestie is niet zonder problemen. Zo zal bijvoorbeeld een dergelijk kunstmatig in stand houden van industriële capaciteit gefinancierd moeten worden. Het vormt daarmee een zware wissel op de toekomst, waarvan het effect binnen de economie moeilijk is aan te geven. Zo roept een analyse van de Kondratieff-golf in wezen meer vragen op dan zij beantwoordt. Een scherper oordeel omtrent oorzaak en actualiteit van de cyclus is een eerste vereiste om deze rollen om te draaien en om erkenning van de golf operationeel te maken voor planners bij overheid en bedrijfsleven. Aangezien bijsturing van een 50-jarige cyclus ongetwijfeld een tijdroevende zaak zal zijn, mag dit niet te lang meer op zich laten wachten.

F.E. Eelkman Rooda

6) De exacte parameterwaarden van de functies zijn weinig relevant; hun betekenis is eerder van directionele aard.
7) J.W. Forrester, *Futures*, op. cit., blz. 208.
8) J.J. van Duijn, *ESB*, op. cit., blz. 80.

Ploegenarbeid in de industrie (II)

Nederland en Frankrijk in de toepassing van 2-ploegendiensten

DRS. H. J. NABBE

Als vervolg op het artikel over de omvang van ploegenarbeid in de industrie van Nederland, Duitsland, Engeland, Frankrijk en de VS, dat vorige week in ESB verscheen, komt in deze bijdrage aan de orde in welke mate de diverse vormen van ploegenarbeid (2-, 3- en meer-ploegendiensten) worden toegepast. Aangezien daarover slechts in Frankrijk en Nederland recente gegevens beschikbaar zijn, moet het onderzoek zich tot deze twee landen beperken. Uit de gegevens kan worden afgeleid dat in Frankrijk de toepassing van 2-ploegendiensten zeer sterk is gegroeid en dat Nederland reeds vele jaren pas op de plaats maakt. In dit artikel wordt o.m. ingegaan op de achtergronden van deze ontwikkeling.

moet worden beperkt, willen de bedrijven — indien dit althans technisch mogelijk en sociaal haalbaar is — met minder werknemers, respectievelijk met minder ploegenarbeiders gaan werken.

Tabel 1. Ploegenarbeiders in % van totale aantal arbeiders, Nederland en Frankrijk a)

	Totaal	In 2-ploegendiensten	In 3-ploegendiensten	In 4- of meer-ploegendiensten
Nederland				
1957.....	17,5	7,9	8,1	1,5
1960.....	19,2	8,1	9,2	1,9
1963.....	17,7	7,8	7,8	2,1
1966.....	18,3	7,3	7,7	3,3
1969.....	19,9	8,0	7,9	4,0
1972.....	18,1	7,4	6,6	4,1
1975.....	18,6	7,3	6,6	4,7
Frankrijk				
1957.....	14,3	4,4		9,9
1974.....	31,3	19,1	8,4	3,8

a) Voor Frankrijk hebben we over de jaren tussen 1957 en 1974 geen gegevens beschikbaar.

Cijfermateriaal

De hiernavolgende cijfers (tabel 1) geven een indruk van de veranderingen welke zich vanaf 1957 in de Nederlandse en Franse industrie m.b.t. ploegenarbeid hebben voorgedaan 1).

In Nederland is, bij een betrekkelijk stabiel percentage ploegenarbeiders, de positie van 4- en meer-ploegendiensten relatief belangrijk gestegen. Dit is vooral gepaard gegaan met een relatieve daling van de 3-ploegendiensten. In Frankrijk blijkt in de stijging van de omvang van ploegenarbeid zich vooral te hebben voltrokken in 2-ploegendiensten. De recente, dominante positie van 2-ploegendiensten in Frankrijk komt nog duidelijker uit in tabel 2.

De Franse ontwikkeling tegen de achtergrond van de motieven voor toepassing van ploegenarbeid.

De toename van het aantal 2-ploegendiensten in Frankrijk kan zijn ontstaan door een teruggang van 3- en meer- naar 2-ploegendiensten en/of door een overgang van dag- naar 2-ploegendiensten. Het komt ons voor dat de eerste beweging van belang kan zijn in perioden van sterke achteruitgang in het produktievolume. Indien de produktie-omvang drastisch

Tabel 2. Arbeiders in diverse vormen van ploegendiensten in procenten van het totale aantal ploegenarbeiders a)

	2-ploegendiensten	3-ploegendiensten	4- of meer-ploegendiensten
Nederland			
1957.....	45	46	9
1960.....	42	48	10
1963.....	44	44	12
1966.....	40	42	18
1969.....	40	40	20
1972.....	40	37	23
1975.....	39	35	26
Frankrijk			
1957.....	31		69
1974.....	61	27	12

a) Voor Frankrijk hebben we tussen 1957 en 1974 geen gegevens beschikbaar.

1) Ontleend aan dezelfde bronnen als genoemd in ons artikel dat vorige week in ESB is verschenen.

Appendix

Vergelijkingen per sector

$$\begin{aligned}
 GPN_t &= f(\text{HPN}_{t-1}, \text{VRAAG}) \\
 \text{ORDERS}_t &= (1/c) \times GPN_t \cdot K_t - \text{ONVORD}_t \text{ (indien rechterlid positief)} \\
 &= 0 \text{ (andere gevallen)} \\
 \text{ONVORD}_t &= \text{ONVORD}_{t-1} + \text{ORDERS}_{t-1} - L_{t-1} \\
 K_t &= K_{t-1} + L_t - V_t \\
 V_t &= K_{t-1} \times y\% \\
 \text{HPN}_t &= c \times K_t
 \end{aligned}$$

GPN	=	gewenst produktieniveau
HPN	=	huidig produktieniveau
VRAAG	=	vraag naar sectoroutput
f()	=	vraagrelatie
ORDERS	=	orders van duurzame produktiemiddelen
ONVORD	=	onvervulde orders van duurzame produktiemiddelen
K	=	aanwezige duurzame produktiemiddelen
L	=	leveringen van duurzame produktiemiddelen
V	=	verschrotting van duurzame produktiemiddelen
y,c	=	constanten
t	=	tijd

Ongetwijfeld is er de laatste jaren wereldwijd in diverse sectoren van het bedrijfsleven een sterke achteruitgang in het produktievolume. Wij hebben de indruk dat deze ontwikkeling pas omstreeks 1974 is gestart. Om die reden, maar ook omdat in Frankrijk het aantal 3- en 4-ploegenarbeiders is gestegen, lijkt de sterke groei van de 2-ploegendiensten in de door ons in beschouwing genomen periode vooral ontstaan te zijn door de overgang van dagdienst naar 2-ploegendienst.

Tegen de achtergrond van de motieven voor toepassing van ploegenarbeid, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen maatschappelijke, technische en economische redenen 2), lijkt de Franse ontwikkeling interessant. We zullen nu nader ingaan op deze motieven.

Maatschappelijke redenen

Ten einde aan de consument ook buiten de normale dagelijkse werktijden produkten of diensten ter beschikking te kunnen stellen, wordt er door sommige bedrijven in ploegendiensten gewerkt (gas- en elektriciteitsbedrijven enz.).

Technische redenen

Er kunnen productieprocessen voorkomen waarbij het gebruik van ploegenarbeid absoluut noodzakelijk is om productie te kunnen leveren. Wij denken hierbij aan processen die na onderbreking een dusdanig lange aanloopperiode nodig hebben dat alvorens de voor productie adequate evenwichtstoestand is bereikt de werktijd van ten minste één ploeg is verstreken. Om te kunnen produceren is ploegenarbeid in dergelijke gevallen een technische noodzaak. Het is uiteraard zeer goed mogelijk dat een 2-ploegendienst nog technisch noodzakelijk is maar dat dit voor een 3-ploegendienst niet meer geldt. De technische noodzaak tot ploegenarbeid staat derhalve in relatie tot de vormen waarin ploegenarbeid wordt toegepast. De technische noodzaak tot ploegenarbeid is ook nog om een andere reden relatief. Door veranderingen in de produktietechniek kan de technische noodzaak tot ploegenarbeid sterker of zwakker worden. De technische noodzaak tot ploegenarbeid staat derhalve ook in relatie tot de *produktietechniek*.

Economische redenen

Het lijkt ons nuttig onderscheid te maken tussen twee categorieën productieprocessen, nl.:

- a. processen met zodanige technische eigenschappen dat het vanuit de economische gezichtshoek schadelijk is deze processen te onderbreken;
- b. overige processen.

Onder categorie a. kunnen gerangschikt worden:

- processen met een lange aan- en afloopperiode. Onderbreking resulteert in belangrijke aan- en afloopverliezen (b.v. bij ovenproductie);
- processen waarvoor onderbreking kan leiden tot vernietiging van het in bewerking zijnde produkt of tot schade aan duurzame produktiemiddelen (b.v. bij chemische bedrijven).

In de literatuur over ploegenarbeid wordt in verband met de processen onder a. gesproken over toepassing van ploegenarbeid vanwege technische redenen. De formulering „technische redenen” vinden wij in verband met deze processen te weinig gedifferentieerd. Zoals reeds eerder is opgemerkt is het technisch noodzakelijk om met meer dan één ploeg te werken indien het onmogelijk is om met één ploeg iets te produceren. Het behoeft niet technisch noodzakelijk te zijn méér dan twee ploegen in te schakelen. Het inschakelen van meer dan twee ploegen heeft vaak wel evidente economische voordelen. De meest in het oog springende zijn uiteraard het voorkomen van

produktie- en/of kapitaalgoederenverliezen. Daarnaast kunnen er evenwel andere voordelen zijn. Deze laatste hebben in beginsel een *algemeen geldend karakter* en hebben tot gevolg dat ook processen in categorie b. in ploegendiensten worden uitgevoerd.

Toepassingen van *2-ploegendiensten* in de industrie geschieden in het algemeen om *economische redenen* met een *algemeen geldend karakter* en hebben derhalve veelal betrekking op wat door ons onder punt b. wordt genoemd „overige processen”. De daarbij optredende economische voordelen zijn:

- een lager kapitaalgoederengebruik (lagere investeringen);
- lagere afschrijvings- en rentekosten van machines per eenheid produkt; althans indien vooral economische en niet zozeer technische slijtagefactoren bepalend zijn voor de levensduur van machines;
- lagere huisvestingskosten per eenheid produkt;
- lagere energiekosten per eenheid produkt;

Daar staan nadelen tegenover:

- hogere personeelskosten per eenheid produkt;
- hogere reparatie- en onderhoudskosten van machines per eenheid produkt.

Het zijn vooral de kostencomponenten lagere afschrijvings- en rentekosten en hogere personeelskosten die bepalend zijn of het economisch interessant is om met een stelsel van ploegendiensten te werken.

Voor Frankrijk kan worden gesteld dat blijkbaar de bij de overgang van dagdienst naar 2-ploegendienst te realiseren besparingen of afschrijvings- en rentekosten van machines in menig industrieel bedrijf hoger waren dan de extra personeelskosten.

Waarom houdt Nederland op de plaats rust?

De vraag komt op of de gesignaleerde Franse ontwikkeling ook voor de Nederlandse industrie heeft gegolden. In dit verband kunnen de uitkomsten van een onderzoek van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut over de periode 1957-1966 een indicatie geven 3). De onderzoekers van het NEI komen op basis van een kwantitatief onderzoek tot de conclusie dat, gegeven de destijds geldende ploegentoeslagen, de Nederlandse industrie bij lange na niet gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheden om door toepassing van ploegendiensten c.q. meer-ploegendiensten lagere kosten, c.q. hogere rendementen te realiseren.

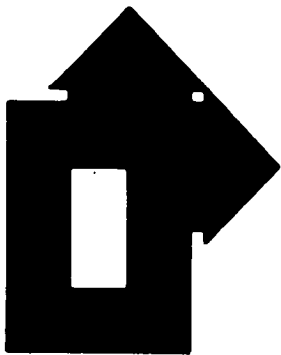
Aldus zou Nederland mogelijkheden voor welvaartsverbetering laten liggen. Zijn onze ondernemers dan zo weinig alert? Wij hebben de indruk dat dit geenszins het geval is. Voor elke administrateur of bedrijfseconoom is het toch een vrij eenvoudige opgave investeringscalculaties te maken ten einde een verantwoorde keuze te kunnen doen uit de diverse arbeidsvormen.

Het probleem is, dunkt ons, dat er in Nederland onvoldoende ploegenwerkers zijn te vinden. Dit structurele vraagstuk werkt waarschijnlijk ook verlamdend op de motivatie van de bedrijfsleiding om te streven naar toepassing van ploegendiensten. Voor veel mensen is ploegenarbeid een in medisch en sociaal-psychologisch opzicht zware belasting. Dit geldt ongetwijfeld voor vele ploegenwerkers met nacht- en week-einddiensten, en a fortiori voor werkers in 4-ploegendienst / volcontinu. Dit geldt evenwel veel minder voor werkers in 2-ploegendienst ochtend/middag. Laat Nederland hier geen mogelijkheden liggen?

H.J. Nabbe

2) Ontleend aan ons artikel Ploegenarbeid, vormen en motieven, *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en Organisatie*, 75, 1971, nr. 895.

3) *Macro-economische consequenties van ploegenarbeid*, Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam, 1973.

Fragmentatie van het arbeidsvoorwaardenoverleg

A. F. VAN ZWEEDEN

Vorige week is weer een begin gemaakt met het jaarlijkse ritueel rond het centrale overleg over de arbeidsvoorwaarden. Minister Albeda heeft de hoop uitgesproken dat dit gesprek niet op een modern absurdistisch toneelstuk zou gaan lijken dat uit louter monologen bestaat. Hij zelf heeft er echter niet zoveel toe bijgedragen om er een onderhoudend praatstuk van te maken. Of het zou moeten uitlopen op een boeiend klassiek drama waarvan de uitkomst van tevoren vaststaat.

Er is rond dit gesprek, zowel door de uitkomst van het parlementaire debat over *Bestek '81* als door uitspraken van de kant van het kabinet, een mistige sfeer opgetrokken die het de sociale partners niet gemakkelijker maakt elkaar te vinden. Met zijn brief aan de Stichting van de Arbeid heeft minister Albeda de sociale partners uitgenodigd voor een open gesprek dat nog tot conclusies zou kunnen leiden die van invloed zijn op de aard en omvang van de ombuigingsoperatie. In een latere toelichting op die brief gaf hij zelfs te kennen dat nog vrijwel alles bespreekbaar is, zelfs een beleidskoers die overeenkomt met het alternatief van Den Uyl. Deze toelichting, die suggereerde dat het kabinet met voldoende wisselgeld het overleg zou ingaan, werd vervolgens overspoeld door uitspraken van de minister-president die zei dat de negatieve ontwikkeling van de betalingsbalans de bewegingsvrijheid van het kabinet in hoge mate beperkt.

Het tijdstip waarop het kabinet met de sociale partners in overleg treedt is niet bepaald geschikt om het beleid op middellange termijn ter discussie te stellen. Er blijft immers weinig te discussiëren over nu de Kamer zich over *Bestek '81* heeft uitgesproken en daarmee een andere beleidskoers, b.v. die van Den Uyl, heeft afgesneden. Het overleg wordt bovendien sterk bepaald door de onderhandelingen over de cao's voor 1979 die op korte termijn gaan beginnen.

Albada meent desondanks dat het centrale overleg een functie kan hebben. Hij gaat ervan uit dat er tussen de drie partijen geen verschil van mening bestaat over de aard en ernst van de problematiek. De partijen kunnen met elkaar bespreken langs welke wegen zij aan hun verantwoordelijkheid voor het sociaal-economisch gebeuren inhoud kunnen

geven. Een dergelijk gesprek kan verschillende resultaten opleveren, variërend van een centraal akkoord tot deelakkoorden.

Voor volgend jaar wil Albeda echter toch het periodiek overleg tussen overheid en sociale partners anders aanpakken. Al vroeg in het jaar zouden de drie partijen bijeen moeten komen om zich te beraden op de sociaal-economische ontwikkeling. Albeda denkt daarbij kennelijk aan het voorstel van de voorzitter van de SER, Dr. De Pous, die een andere fasering van het overleg op het oog heeft. Aan de hand van het Centraal Economisch Plan zouden overheid en sociale partners zich in het voorjaar moeten bezinnen op de mogelijkheden voor het beleid op middellange termijn. Dit overleg zou kunnen uitlopen op een kaderconvenant dat de basis vormt voor het sociaal-economisch beleid en dat elk jaar aan de feitelijke ontwikkelingen kan worden aangepast. De Pous wil dus de volgorde van de besluitvorming veranderen: eerst overleg over het middellange termijnbeleid, dan vaststelling van het begrotingsbeleid door kabinet en parlement, vervolgens besluitvorming over het arbeidsvoorwaardenbeleid voor het komende jaar. Deze fasering van de besluitvorming zou overheid en sociale partners de gelegenheid bieden zich dieper over de sociaal-economische problematiek te beraden, zonder de tijdsklem van het arbeidsvoorwaardenoverleg.

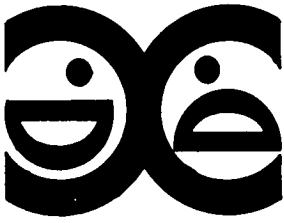
In de context van *Bestek '81* zou deze vorm van overleg ertoe moeten kunnen leiden dat de tot en met 1981 uitgezette beleidsplannen van het kabinet alsnog kunnen worden bijgesteld. Een dergelijk overleg heeft natuurlijk alleen maar zin als mag worden verwacht dat de drie partijen het eens kunnen worden over de fundamentele uitgangspunten van het beleid. In deze opzet ligt de veronderstelling besloten dat de sociale partners bereid zijn meerjarenafspraken te maken, b.v. over matiging van de lonen. De vakbeweging zal daar weinig voor voelen, omdat zij de zekerheid wil dat met de loonoffers die van de werknemers worden gevraagd, de werkgelegenheid en het niveau van de collectieve voorzieningen worden gediend. Die zekerheid kan noch door het kabinet, noch door de werkgevers worden verschaft.

De werkgevers, die best een dergelijke

„deal” zouden willen aangaan, schrikken ervoor terug zich voor hun achterban vast te leggen op centrale afspraken over middelen om winsten in werk te vertalen, zoals arbeidstijdverkortung, of zich te verbinden tot ingrepen in de inkomensverdeling. Albeda heeft de werkgevers wel opgeroepen een creatiever en geïnspireerder tegenspel te bieden, maar hun centrale organisaties beschikken over een beperkte onderhandelingsmarge die het hun niet toestaat zich te verplichten tot afspraken die hun leden op aanzienlijke kostenverhogingen komen te staan of die indruisen tegen de ondernemersvrijheid. Met dit soort beperkingen die als een gegeven kunnen worden beschouwd, kan van centraal overleg niet veel meer worden verwacht dan dat het neerkomt op een uitwisseling van gedachten en van standpunten. Misschien is een deelakkoord denkbaar, b.v. in de vorm van een globale aanbeveling aan de onderhandelaars in de bedrijfstakken om vervroegde uittreding te bevorderen.

De sterke neiging tot centralisatie van het arbeidsvoorwaardenbeleid, die voor de arbeidsverhoudingen in Nederland typerend is, wordt ondergraven door de fragmentatie in de economische ontwikkeling. Ook de sterk uiteenlopende situatie in de verschillende sectoren werkt een fragmentatie van het arbeidsvoorwaardenoverleg in de hand. Nu het inzicht groeit, dat volledige werkgelegenheid niet meer kan worden bereikt, laat staan gewaarborgd, met globale middelen van economische politiek, zal het werkgelegenheidsbeleid steeds meer worden verplaatst naar het niveau van de bedrijfstak en de onderneming. De vakbeweging probeert daarop in te spelen met haar arbeidsplaatsenovereenkomsten. Ook het CDA-rapport *Gespreide verantwoordelijkheid* doet aanbevelingen voor overleg en besluitvorming op bedrijfstakniveau. De commissie die dit rapport heeft opgesteld wil met die spreiding zelfs zover gaan dat de verantwoordelijkheid voor de loonvorming wordt teruggebracht bij de onderneming. De overheersende tendens lijkt thans in de richting te gaan van afwegingsprocessen op meso- en micro-niveau en niet meer uitsluitend op macro-niveau.

A. F. van Zweeden

Herkomst en toekomst van sociale verslaggeving

DRS. H. J. VAN DE BRAAK

Een van de beroepen die in de huidige samenleving sterk onderhevig zijn aan maatschappelijke ontwikkelingen, is het accountantsberoep. Van oorsprong boekhouder en financiële geschiedschrijver, heeft de accountant zich als toepasser van bedrijfseconomische inzichten en ervaringen ontwikkeld tot verzorger van de financiële verantwoording van met name private huishoudingen. Meestal wordt met *openbaar accountant* degene aangeduid, die zich de kennis en kunde van het ontwerpen van een adequaat verantwoordingsstelsel weliswaar heeft eigen gemaakt, maar zich in feite ertoe beperkt na te gaan of en in hoeverre huishoudingen zich van hun financiële verantwoordingsplicht op de juiste wijze hebben gekweten. Met de groei van die huishoudingen en de ruimere beschikbaarheid van comptabele deskundigen werd het namelijk mogelijk en wenselijk om de interne boekhoudkundige werkzaamheden op te voeren en het werk van de externe boekhouder/accountant te beperken tot beoordeling. Die beoordeling heeft vooral betekenis gekregen door de historische scheiding tussen eigendom en beheer van de in de huishouding ingebrachte middelen. Met andere woorden, er ontstond een toenemende behoefte aan zekerheid omtrent de juistheid van de financiële verantwoording door beheerders ten opzichte van eigenaars. Van vertrouwensman van de eigenaars heeft de accountant zich dus ontwikkeld tot vertrouwensman van *het financiële verkeer*, t.w. de aandeelhouders-eigenaars en de kapitaalverschaffers.

Bezieet men de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op de accountancy en in het bijzonder op het accountantsberoep, dan doet zich een tweetal essentiële vragen voor 1). Ten eerste is het de vraag of de accountant wel zo onafhankelijk en deskundig is als hij pretendeert en geacht wordt te zijn. Ten tweede is het de vraag of het redelijk is een verklaring af te leggen over de betrouwbaarheid van het beeld dat een jaarrekening oproept, als deze zich beperkt tot op het verleden betrekking hebbende, met name financiële, gegevens.

Wat betreft de eerste vraag wordt algemeen onafhankelijkheid als wezenkenmerk van het accountantsberoep aangemerkt. Twijfel daaraan ontstaat als men bedenkt, dat accountants wat betreft hun inkomen uiteindelijk afhankelijk zijn van hun opdrachtgevers, wier financiële handel en wandel zij geacht worden te verifiëren en te certificeren. Naarmate erkend wordt, dat er een veelheid aan groeperingen is die belang heeft bij het optimaal functioneren van ondernemingen — men spreekt wel van „stakeholders” in plaats van „stockholders” — is de verwachting ontstaan, dat de accountant een vertrouwensman van *het maatschappelijk verkeer* dient te zijn.

De behoefte aan méér dan alleen maar financiële informatie en verantwoording wordt uiteraard vooral gevoeld in vakbondskringen. Zo heeft FNV-voorzitter Kok in een rede op de Accountantsdag 1975 de stelling geponeerd, dat de openbare accountant in de toekomst een oordeel zou moeten kunnen geven over het totale gevoerde bedrijfsbeleid. Daarmee wordt de accountant dus gepromoveerd tot vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer, dat wil zeggen tot iemand die veel méér moet doen dan het afgeven van verklaringen van getrouwheid van financiële verantwoording jegens de factor kapitaal.

Wil zo'n accountant-nieuwe-stijl echter zijn rol van onafhankelijke deskundige blijven vervullen op het terrein van comptabiliteit, berichtgeving, verantwoording e.d., dan zullen meer en betere waarborgen moeten worden gecreëerd ten behoeve van onpartijdigheid en deskundigheid. In dat verband valt bijvoorbeeld te denken aan de cruciale rol die berichtgeving vervult in de besluitvorming van ondernemingsraden (commissarissenbenoemingen), in de besprekingen met werknemersorganisaties (fusies, afvloeiingen, cao- en apo-onderhandelingen) of in de besprekingen met overheidsorganisaties (subsidiëring). Het garanderen van onafhankelijkheid zou bijvoorbeeld gerealiseerd kunnen worden door honorering van accountants uit een door gecontroleerde bedrijfshuishoudingen bijeengebracht fonds of mis-

schien uit de algemene middelen. Het waarborgen van deskundigheid zou idealiter gerealiseerd kunnen worden door de inschakeling van interdisciplinaire teams, die de geïntegreerde verantwoording van het financiële en sociaal-economische beleid verifiëren en certificeren.

Wat de tweede vraag betreft wordt steeds meer naar voren gebracht dat het onvoldoende is wanneer bedrijfshuishoudingen volstaan met het eenmaal per jaar achteraf publiceren van met name financiële resultaten. De bereidheid tot ruimere gegevensverstrekking — ruimer dus dan het huidige jaarverslag (d.i. jaarrekening, accountantsverklaring, directieverslag) — is sinds geruime tijd in ontwikkeling, getuige bijvoorbeeld het toenemende aantal sociale jaarverslagen, de aanvullende mededelingen in financiële jaarverslagen en personeelsbladen e.d.

Informatieverschaffing en verantwoording

Vooraf tegen de achtergrond van de zogeheten vermaatschappelijking van de onderneming, het maatschappelijk kostenbesef en het feit dat de samenleving in toenemende mate informatiebewust is geworden, kan men zich voorstellen dat de financiële en sociaal-economische verslaggeving een integraal onderdeel uitmaken van de verantwoordingsplicht van de onderneming jegens financiële en andere belanghebbenden. Die financiële verantwoordingsplicht in de richting van de factor kapitaal is wettelijk geregeld in de *Wet op de jaarrekening*. Van enige sociale verantwoordingsplicht jegens de factor arbeid is echter wettelijk (nog) geen sprake. Momenteel bestaat krachtens de *Wet op de ondernemingsraden* slechts een informatiever-

1) Sj. Muller, Aspecten van het accountantsberoep in de toekomst, in: D. G. van Til en E. van der Wolk (red.), *De accountant verklaard. Een serie beschouwingen over de verwachtingen die de maatschappij mag hebben van accountants in hun verschillende functies*, Amsterdam/Deventer, 1977, blz. 60 e.v.

schaffingsplicht van de ondernemingsleiding tegenover de ondernemingsraad ten aanzien van het sociale beleid. Zo moeten ten minste éénmaal per jaar feitelijke gegevens worden verstrekt, waaruit het gevoerde beleid blijkt wat betreft aanstelling, beloning, opleiding, promotie en ontslag van de in de onderneming werkzame personen.

De omstandigheid, dat op het terrein van het sociale beleid nog geen (interne dan wel externe) verantwoordingsplicht bestaat, heeft niet alleen te maken met de uiteenlopende opvattingen over plaats en betekenis van de ondernemingsraad of met de vraag hoe en in hoeverre aan andere dan financiële belanghebbenden rekenschap en verantwoording dient te worden afgelegd. Het heeft ook te maken met het probleem, dat niet eenvoudig en eenduidig valt vast te stellen welke gegevens bij sociale verslaggeving dienen te worden opgenomen. Met andere woorden, hoe valt *sociale verslaggeving* adequaat te definiëren? Snellen 2) onderscheidt dienangaande een viertal benaderingswijzen.

Op de eerste plaats zijn er definities, die spreken van „social accounting” en „social auditing”. In deze benadering worden die bedrijfsuitgaven positief gewaardeerd, die vrijwillig door een onderneming worden gedaan ter verbetering van het welzijn van het personeel, de kwaliteit van afgeleverde producten e.d. Negatief gewaardeerd worden die achterwege blijvende uitgaven, die appèlleren aan de „maatschappelijke verantwoordelijkheid” van ondernemingen.

Een tweede categorie definities gaat ervan uit, dat de beperkte financiële oriëntatie van de traditionele bedrijfsadministratie en verslaggeving doorbroken dient te worden. Benadrukt wordt een *passieve terugkoppeling* vanuit bijvoorbeeld de externe effecten van het ondernemen en niet een actieve, sociale probleemgerichtheid vanuit de onderneming. Bij deze benaderingswijze kan verwezen worden naar de discussie rond de verplichte milieu-effectrapportering 3).

Een derde richting van „socio-economic accounting” is erop gericht het management te informeren over de activiteiten, die de onderneming in „de maatschappelijke sfeer” ontplooit. De strekking is met name het eigen management te motiveren en een gunstig imago bij het brede publiek te creëren.

Een vierde benaderingswijze is in praktijk gebracht door de Engelse organisatie *Social Audit Ltd.* Deze organisatie heeft een aantal in de samenleving geaccepteerde maatstaven geëxpliciteerd en toetst aan de hand van zulke criteria („hiring of disabled workers”, „equal employment opportunities” enz.) het optreden van ondernemingen.

Bij de genoemde varianten van sociale

verslaggeving gaat het vooral om de vraag of zij zich richten op de *interne* voorbereiding van het sociale beleid, dan wel op de *externe* verantwoordingsplicht van het bedrijfsbeleid jegens het publiek in het algemeen en bepaalde publieksgroepen in het bijzonder. In feite, aldus Snellen, is er behoefte aan een drietal termen. Bij *sociale administratie* gaat het om de interne administratie van maatschappelijke kosten en andere effecten van ondernemingsactiviteiten. Bij *sociale rapportage* gaat het om de externe publikatie van zulke kosten en effecten, zonder dat verificatie en certificatie door onafhankelijke deskundigen plaatsvindt. Bij *het sociale accountantsverslag* ten slotte, gaat het om een door onafhankelijke deskundigen gegeven oordeel omtrent de getrouwheid van de naar buiten gebrachte publikatie van bedrijfsinterne en maatschappelijke kosten en baten.

Vlees noch vis

Op basis van een onderzoek, waarin sociale verslagen van 64 ondernemingen werden betrokken, concluderen Van Hoorn en Dekker 4) dat het sociale jaarverslag in zijn huidige vorm vlees noch vis is. Voor de eigen werknemers is het sociale verslag doorgaans moeilijk leesbaar, onvolledig, weinig toekomstgericht en daardoor ongeschikt voor toetsing van het sociale beleid. Voor externe belanghebbenden daarentegen, is de informatie vaak te gedetailleerd. De kwantitatieve informatie wordt bovendien nauwelijks gerelateerd aan „normen” die van buiten de onderneming komen: bedrijfstak- en landelijke cijfers inzake verloop, verzuim, personeelssamenstelling enz. De kern van het probleem is o.m., dat het huidige jaarverslag wordt gemaakt voor en gebruikt door twee totaal verschillende doelgroepen: intern de werknemers en extern de maatschappij. De onderzoekers stellen dan ook voor om het sociale jaarverslag in zijn huidige opzet op te splitsen in twee rapporteringsvormen, de *interne personeelsverslaggeving* en de *externe of maatschappelijke verslaggeving*. Bij de eerste vorm gaat het om een verslag dat qua begrijpelijkheid, herkenbaarheid en frequentie tegemoet komt aan de informatiebehoefte van eigen werknemers. Bij de tweede vorm gaat het om een verslag, waarin de verschillende beleidsaspecten op evenwichtige wijze zijn samengebracht, zodat kan worden beoordeeld welke „prestaties” de onderneming voor de maatschappij verricht.

Interessant zijn de commentaren van enkele auteurs naar aanleiding van genoemd onderzoek 5). M. Davidse (Hoogovens) meent, dat belangrijker dan onderzoek naar de meest geëigende wijze van informatieverstrekking, het onderzoek is, dat zich richt op hanteerbare

criteria waartegen de verstrekte informatie moet worden beoordeeld. Naar zijn oordeel zal een algemene, maatschappelijk aanvaarde visie hiervoor niet zijn te bereiken. Niettemin zouden gefundeerde suggesties kunnen bijdragen aan een optimaal informatiesysteem binnen de onderneming en aan een betere beoordeling van het maatschappelijke doen en laten van de onderneming. J. Nabbe (FNV) meent dat geen onderscheid dient te worden gemaakt tussen informatie aan het personeel en de ondernemingsraad. Het komt hem het meest zuiver voor, als de ondernemingsleiding haar beleid presenteert in haar verslag. Vormen van co-productie bij de jaarverslaggeving tussen ondernemingsleiding en ondernemingsraad wekken naar zijn oordeel verwarring. J. Ramondt (VU) beoordeelt de werkzaamheid van een jury, die een honderdtal sociale jaarverslagen van Nederlandse ondernemingen heeft geanalyseerd en beoordeeld. Naar zijn opvatting zijn sociale jaarverslagen in hun beleidspresentatie ongelooftwaardig, in feite zelfs anti-reclame, doordat zij weinig zicht en greep geven op het ondernemingsgebeuren. De onderzoekers Van Hoorn en Dekker, alle commentaren evaluerend, vragen zich o.m. af of de vraag niet actueel wordt, in hoeverre een samenwerking op vrijwillige basis tussen enerzijds deskundigen op het terrein van sociaal beleid en anderzijds accountants, kan leiden tot de ontwikkeling van een kader voor sociale verslaggeving, waarmee het bedrijfsleven demonstreert dat het haar ernst is met de pogingen om sociale verslaggeving zo objectief mogelijk te benaderen. In dat verband wordt gedacht aan een *SER-code voor sociale verslaggeving*, waarin criteria voor gegevensverstrekking zouden kunnen worden geformuleerd.

„Sociaal rendement”

Kernprobleem is inderdaad, dat niet eenvoudig en eenduidig valt vast te stellen aan welke criteria een verantwoordere sociale verslaggeving dient te voldoen. Het ontbreekt aan adequate sociale indicatoren om vast te stellen in welke mate een organisatie „sociaal effectief of ren-

2) I. Th. M. Snellen, Sociale administratie, sociaal verslag en externe controle, *Mens en Onderneming*, 30e jrg., november/december 1976, blz. 316-333.

3) E. Spaik, Verplichte milieu-effectrapportering, waarom en hoe?, *ESB*, 11 oktober 1978, blz. 1032-1036.

4) Th. P. van Hoorn en H. C. Dekker, Sociale verslaggeving op een tweesprong?, *Mens en Onderneming*, 31e jrg., mei/juni 1977, blz. 127-200.

5) M. Davidse, J. Nabbe, J. Ramondt, Th. P. van Hoorn en H. C. Dekker over: sociale verslaggeving, *Mens en Onderneming*, 32e jrg., no. 5, september/oktober 1978.

dabel" is. Zolang niet vaststaat welke kengetallen inzicht geven in die sociale effectiviteit, valt te vrezen dat sociale verslaggeving een marginale rol blijft spelen in het stelsel van arbeidsverhoudingen. Een vruchtbaar perspectief biedt m.i. de conceptie die ten grondslag ligt aan het onderzoek onder *oudere werknemers* van Kerkhoff 6). Naar zijn idee zijn het niet de uitspraken van beleidsverantwoordelijken, maar veeleer die van de oudere werknemers, die ons het best kunnen informeren over de kwaliteit van het sociale beleid in het algemeen en de waarde van arbeid (somstandigheden) in het bijzonder, op lange termijn. Naar een grove schatting bereikt slechts 10-30% van de oudere werknemers (ouder dan 60 jaar, in dienst volgens cao-voorwaarden) ongehinderd de pensioengrens. Aan de hand van een hypothetische indeling van de gehele populatie wordt duidelijk aan de hand van welke „indicatoren" men het sociale beleid zou kunnen afmeten: verzuimduur, de mate waarin vervroegde pensionering plaatsvindt via WAO-afvloeiing, de mate waarin gepensioneerde werknemers niet vervangen behoeven te worden e.d. (zie figuur).

Dat de problematiek van oudere werknemers een belangrijke bron van informatie — resp. de oplossing daarvan een toetssteen — is voor sociaal (personeels-)beleid, wordt door Kerkhoff geïllustreerd aan de hand van enkele ontwikkelingen. Ten eerste is er de vergrijzing van de (beroeps)bevolking, die consequenties heeft voor het personeelsbeleid. Enerzijds zal het traditionele — op „verversing" gerichte — personeelsbeleid steeds meer geconfronteerd worden met een relatief geringer aanbod van jeugdig, adequaat gekwalificeerd personeel; anderzijds zal men steeds meer te maken krijgen met problemen die een vergrijsd personeelsbestand met zich brengt. Volgens een SER-advies van 1972 7) zal ernstig rekening moeten worden gehouden met de omstandigheid, dat omstreeks het jaar 2000 zo'n 50% van onze arbeidende bevolking ouder zal zijn dan 45 jaar.

Een tweede ontwikkeling heeft te maken met het feit, dat met betrekking tot de sociaal-economische waarde van de factor arbeid geen beheersprincipes zijn ontwikkeld, zoals die gelden voor de factor kapitaal. Traditioneel is personeelsbeheer meer gericht op de vervanging van minder „rendabel" personeel dan op de ondersteuning van de inzetbaarheid van werknemers. Arbeid wordt als het ware beschouwd als een complementaire kostenpost. Zolang werknemers werken, worden loonkosten, premies e.d. doorberekend in de kostprijzen. Geén rekening wordt gehouden met de kosten, die problematische fasen van de werknemers opleveren. Met andere woorden, in tegenstelling tot het kapitaalgoederenbeheer kent personeelsbeleid niet zo iets als afschrijvingen, reserveringen e.d. 8); te meer niet, omdat probleemgevallen kunnen worden afgestoten naar het

Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Sociaal-Economisch Beleid van de Erasmus Universiteit Rotterdam

sociale-zekerheidsstelsel, dat op die manier steeds meer gaat fungeren als hangmat i.p.v. als vangnet. Kortom, arbeidsorganisaties zijn over het algemeen niet in staat om preventieve maatregelen van enige omvang te financieren, dat wil zeggen maatregelen die niet behoren tot de zogenaamde pre-actieve fase (onderwijs, vorming) of post-actieve fase (pensionering). Er zijn dus naast de kosten van lonen en arbeidsvoorwaarden geen actieve *sociale investeringen* ten behoeve van de ontwikkeling en handhaving van de waarde van het actieve personeelsbestand 9).

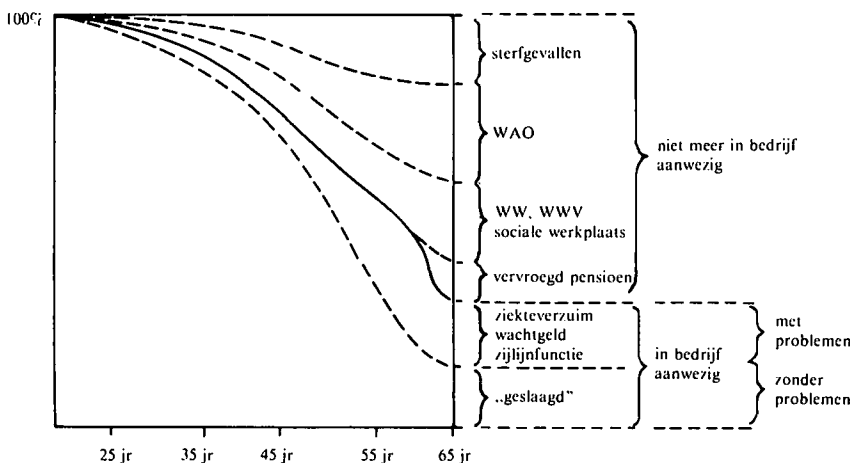
Conclusies

De problemen rond sociale verslaggeving vertonen enige overeenkomst met die, welke zich voordoen bij de sociale rapportage van overheidswege 10). De tweejaarlijkse sociaal-culturele rapporten die het *Sociaal en Cultureel Plan-*

bureau uitbrengt veronderstellen een coherente maatschappijvisie en -analyse, die men nu eenmaal niet uit de hoed kan toveren. Evenzo zal ook sociale verslaggeving door bedrijfshuishoudingen niet vanzelfsprekend voortvloeien uit een eensgezinde visie omtrent het ondernemingsgebeuren. Zoals bij sociaal-culturele rapportage het zoeken naar indicatoren voor maatschappelijk welzijn forse problemen oplevert, zo ook is het allesbehalve eenvoudig om indicatoren te vinden die de sociale effectiviteit of „rentabiliteit" van arbeidsorganisaties adequaat weergeven en zodoende beleidstoetsing en -verantwoording zinvol maken.

Uit het onderzoek van Van Hoorn en Dekker is overduidelijk gebleken, dat de sociale verslaggeving in haar huidige opzet zéér onbevredigend is. Mij dunkt, dat de aandacht zich in de toekomst vooral zal moeten concentreren op informatie over en indicatoren voor *arbeidsuitstoot* en *arbeidssubstitutie*. Die aandacht zal dan met name moeten worden gezien tegen de achtergrond van de vicieuze interactie tussen arbeidsmarkt en sociale zekerheid. Immers, in plaats van een tegengesteld verloop van werkloosheid en arbeidskosten, is met de uitbouw van massale inkomensoverdrachten de mogelijkheid gecreëerd het aanpassingsmechanisme van lonen en werkgelegenheid ook op langere termijn buiten spel te zetten. Een aanmerkelijke, automatische daling van de arbeidskosten, ten gevolge van toenemende werkloosheid, kan daardoor niet meer worden verwacht. Het voorstel van Douben bijvoorbeeld 11), om de *heffingsgrondslag* voor sociale premies te verschuiven van natuurlijke naar rechtspersonen en daardoor een rem te zetten op arbeidsuitstoot en -substitutie, zou veel grond onder de voeten kunnen krijgen, wanneer men bij sociale verslaggeving zou streven naar de explicitering van „sociale" rendementscriteria met behulp van maatschappelijke kosten-batenanalyse 12).

H. J. van de Braak

6) W. H. C. Kerkhoff, Enkele uitgangspunten voor personeelsbeleid in: M. R. van Gils (red.), *Werken en niet-werken in een veranderende samenleving*, Amsterdam, 1975, blz. 60-81.
 7) SER, *Advies over de ouderen in het arbeidsproces*, 's-Gravenhage, 1972.
 8) Kerkhoff, op. cit., blz. 76.
 9) Idem, blz. 77, 78.
 10) J. Berting, *Sociale rapportering en beleid, Bestuurswetenschappen*, 1977, blz. 158-170.
 11) N. H. Douben, *Vermogende arbeid*, Nijmegen, 1975, blz. 13 e.v.
 12) Vgl. S. J. Muller, *Accounting, accountancy: werktierrein van accountants?* Leiden, 1978, blz. 51 e.v. Zie voorts: H. K. M. Cregten e.a., *Maatschappelijke verslaggeving; een aanzet tot een fundamentele beschouwing over het maatschappelijk functioneren van ondernemingen en non-profit organisaties*, Leiden, 1978.

Jaarverslag IMF

Drs. A. H. A. van der Meer besteedt in zijn artikel „Een grotere rol voor het Internationale Monetaire Fonds”, in *ESB* van 1 november 1978, blz. 1108-1113, slechts summier (namelijk alleen op blz. 1112) aandacht aan een onderwerp waarover binnenkort uitvoerig in dit blad zal worden gepubliceerd: de werking van recente IMF-faciliteiten, zoals Oliefonds, Extended Fund Facility, Trust Fund en Supplementary Financing Facility. Men kan een auteur niet euvel duiden dat aan bepaalde aspecten of deelgebieden weinig ruimte wordt gegeven; bondigheid mag echter niet resulteren in impliciete of expliciete onnauwkeurigheden of, erger nog, onjuistheden. Mijn kritiek bepaalt zich hier, voor zover het de genoemde IMF-fondsen betreft, tot een voor het goede begrip noodzakelijke aanvulling op onvolledigheden, alsmede tot een rechtzetting van aperte fouten.

Om met de laatstgenoemde categorie te beginnen: op blz. 1112, rechterkolom, schrijft Van der Meer: „Om alle kredietverleningen te financieren moest het IMF een beroep doen op de Algemene Leningsovereenkomsten (General Arrangements to Borrow). Per ultimo 1978 had het fonds in totaal voor SDR 8,1 mrd. aan leningen uitstaan (25% van de totale quota). De bedragen zijn vooral afkomstig van de Verenigde Staten (27% van het totaal), ... Engeland (6%), Italië (4%) en Nederland (4%, oftewel SDR 333 mln.)”.

1. Voor „ultimo 1978” (!) leze men „ultimo april 1978” (het boekjaar van het IMF loopt van primo mei tot ultimo april). Met „leningen uitstaan” wordt bedoeld de door het IMF van bepaalde lid-landen geleende gelden, dus *IMF-schulden*. De „25% van de totale quota” betreft het bedrag per ultimo april 1978, zijnde SDR 32.346,4 mln. (de zesde quotaherziening, die per medio juni 1978 effectief is geworden, heeft het totaal op ruim SDR 39 mrd. gebracht).

2. Na deze weinig ingrijpende verduidelijkingen zal de lezer echter zijn ogen nauwelijks geloven als hij geconfronteerd wordt met Van der Meers bewering dat het door het IMF geleende bedrag ad SDR 8,1 mrd. voor 6% is verschafte door Engeland, en voor 4% door Italië, om ons tot deze landen te bepalen

(voor Frankrijk, een land dat de afgelopen jaren eveneens te kampen had met grote betalingsbalanstekorten, vermeldt Van der Meer ook 6%). In het recente verleden hebben toch juist omvangrijke steunoperaties aan deze landen plaatsgevonden (mede als gevolg waarvan Engeland en Italië het laatste jaar een surplus op lopende rekening hebben)?

Het bedrag dat Van der Meer in hier-vóór vermeld citaat noemt voor Nederland gaf mij de sleutel voor de reconstructie van Van der Meers (foutieve) berichtgeving. Allereerst moet echter nog opgemerkt worden dat het totale bedrag van SDR 8,1 mrd. bestaat uit IMF-schulden in het kader van de *GAB* (SDR 1.730,0 mln.) uit hoofde van het *Oliefonds* (SDR 6.328,7 mln. 1)), dus niet uitsluitend uit *GAB*-leningen zoals Van der Meers tekst suggereert 2).

Het *IMF Annual Report 1978* 3) (hierna aan te duiden met: *Jaarverslag*) geeft op blz. 103 in tabel I. 9 van elk van de elf *GAB*-deelnemers het maximum kredietbedrag met, in de kolom daarnaast, het *daarvan* werkelijk aan het IMF geleende bedrag. Voor Nederland bijvoorbeeld is het „Maximum Amount of Credit Arrangement” SDR 267,2 mln., en de „Fund Indebtedness” SDR 66,1 mln. (per ultimo april 1978). Blijkbaar heeft Van der Meer de bedragen van deze twee kolommen *bij elkaar opgeteld* (!) en deze som opgevat als lening aan het IMF. Voor Nederland komt Van der Meer aldus tot SDR 333 mln. (afgerond), zijnde ca. 4% van SDR 8,1 mrd. De juiste berekening van wat Nederland aan het IMF leende, is: SDR 66,1 mln., is (toevallig ook) ca. 4%, maar dan van SDR 1.730,0 mln., voor zover het de *GAB*-lening betreft; terwijl Nederland oorspronkelijk in totaal voor SDR 350 mln., dat is ca. 5% van SDR 6.902,4 mln., heeft deelgenomen aan de financiering van het Oliefonds 4).

Voor Engeland vinden we, de langs inductieve weg gevonden procedure van Van der Meer volgend (alle bedragen in SDR mln.), 533,4 als maximum *GAB*, waarvan aan het IMF geleend: *nihil*, opgeteld (!) 533,4 is inderdaad 6% (afgerond eerder 7%; A.K.) van 8.100. En voor Italië: maximaal 323,4, waarvan *nihil* uitgeleend, opgeteld (!) 323,4,

is inderdaad 4% van 8.100 5).

Waar Van der Meer mededeelt dat Engeland en Italië aan het IMF geleend hebben voor bedragen van 6% resp. 4% van SDR 8,1 mrd., is de werkelijkheid dat beide landen voor *geen cent* crediteur zijn van het IMF, maar integendeel van het IMF geleend hebben, en wel als volgt (bedragen in SDR mln.):

- a. Onder het regime van „stand-by arrangements” in het verslagjaar voor aanzienlijke bruto bedragen: 1.250 resp. 90 6), gefinancierd door *GAB*-leningen aan het IMF verstrekt door de *overige negen GAB*-landen.
- b. Uit het Oliefonds (als enige industrielanden): voor 1.000,0 resp. 1.455,2. De overige debiteuren van dit fonds zijn: ontwikkelingslanden (ca. SDR 2,5 mrd.), „ontwikkelde landen” (ca. SDR 1,9 mrd.). Belangrijke creditoren van het Oliefonds zijn: OPEC-landen, alsmede België, Canada, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, West-Duitsland, Zweden, Zwitserland. Engeland en Italië hebben *geen bijdrage* geleverd aan het Oliefonds, maar zijn daarentegen de grootste debiteuren.

Vergeleken met Van der Meers hier besproken enormiteit zijn de navolgende opmerkingen van meer ondergeschikt belang; de wijze waarop Van der Meer de functionering van de recente IMF-fondsen afdoet, is echter dermate onzorgvuldig dat zijn woorden niet onbesproken mogen blijven.

3. Op blz. 1112, linkerkolom, geeft Van der Meer in een tabelletje een overzicht van totale bruto trekkingen, uitgesplitst naar verschillende kredietmechanismen en -faciliteiten, gedurende de laatste drie jaar 7). Daarbij merkt de

1) Oorspronkelijk geleend SDR 6.902,4 mln.; per ultimo april 1978 terugbetaald SDR 573,7 mln.

2) Het totaal van *GAB* is overigens beperkt tot een maximum van SDR 6.831,5 mln.

3) International Monetary Fund, Washington, D.C., 7 augustus 1978.

4) Gemakshalve is hierbij afgezien van eventuele inmiddels geschiede aflossing; zie noot I.

5) Ter controle: ook voor de andere hier genoemde landen gaat Van der Meers opzienbarende „sometje” op. VS maximum 1.631,2, waarvan uitgeleend 575,3, te zamen 2.206,5, is 27% van 8.100. Frankrijk maximum 480,2, waarvan uitgeleend (ondanks deficiënten) 37,7 te zamen 517,9, is 6% van 8.100.

6) Vergelijk Van der Meer, blz. 1112, linkerkolom.

7) Van der Meer vermeldt als totaal bruto beroep per ultimo april voor 1976, 1977 en 1978 (bedragen in SDR mln.): resp. 6.592, 4.911 en 2.514. Deze getallen moeten echter zijn (*Jaarverslag*, blz. 64, tabel 20): 6.591, 4.910 en 2.503. Van der Meer komt steeds één eenheid hoger uit omdat hij zelf de reeds afgeronde bedragen sommeert; dit is onjuist: Van der Meer had de IMF-totalen moeten overnemen die ontstaan zijn door eerst de niet-afgeronde bedragen te sommeren en daarna af te ronden. In het laatste bedrag schuilt dan nog een fout van 10 eenheden, omdat Van der Meer voor 1978 de „Compensatoire faciliteiten” in zijn tabel opneemt voor een bedrag van 332, terwijl het *Jaarverslag* 322 vermeldt.

auteur op: „Het beroep op de andere (dan de krediet-tranches; A.K.) genoemde faciliteiten liep verder terug, deels wegens opheffing van de betreffende faciliteiten". Onduidelijk hierbij is welke „de betreffende faciliteiten" zijn; de meervoudsvorm schijnt echter in ieder geval te wijzen op meer dan één kredietmogelijkheid die niet (meer) functioneert, waarbij de gedachten dan uit zouden gaan naar de „Buffervoorraad-faciliteit" omdat blijkens de tabel daarvan in de (verslag)jaren 1977 en 1978 geen gebruik is gemaakt. Deze interpretatie is onjuist: alleen op het Oliefonds kan geen beroep meer worden gedaan; deze faciliteit is niet zozeer „opgeheven" als wel bewust voor een tijdelijke periode in het leven geroepen, en overeenkomstig het doel in een relatief korte tijd uitputtend gebruikt.

4. Over de *Supplementary Financing Facility* zegt Van der Meer dat „... vorig jaar de aanvullende faciliteit (de „Witteveen-faciliteit") in het leven geroepen" is. „Het (Van der Meer heeft nu kennelijk het onzijdige woord „fonds" in gedachten; A.K.) zal van start gaan wanneer de benodigde bedragen welke het IMF hiervoor moet lenen, zijn ontvangen. Er is reeds een bedrag van SDR 8,75 mrd. toegezegd... In de periode september 1977/1978 bedroeg de rentevergoeding hierover 7%". Uit de laatste volzin zou men de indruk krijgen dat dit fonds functioneert. *SFF* is echter nog niet operationeel, aangezien de VS vooralsnog hun medewerking weigeren: *SFF* wordt eerst effectief o.a. wanneer ten minste SDR 7,75 mrd. 8) is ontvangen, hetgeen onmogelijk is zolang de VS hun storting van SDR 1.450 mln. niet hebben verricht. De door Van der Meer genoemde creditrente van 7% per jaar was vastgesteld tot 30 juni 1978, en heeft dus nooit reële betekenis gekregen; voor tijdvakken vanaf 1 juli 1978 zou het rentepercentage telkens op een bepaalde wijze berekend worden, hetgeen tot heden echter irrelevant, en daarom nagelaten te doen, is.

5. Van der Meer stipt ook de IMF-goudverkoppen aan: „De goudverkoppen van het IMF bedroegen door middel van 12 openbare verkopen en directe verkopen aan lidstaten tot nu toe in totaal 24,8 mln. ounce". Fout. In het *verslagjaar* zijn inderdaad 12 (want: maandelijkse) goudveilingen gehouden 9) (Van der Meers getal „12" betreft dus alleen de „openbare verkopen" en niet de „directe verkopen"), en wel voor een totale hoeveelheid van 6,3 mln. ounces. De zogenaamde directe restitutie van goud betrof in het verslagjaar dan nog eens 6,1 mln. ounces. Te zamen werd door het IMF in het verslagjaar dus verkocht: 12,4 mln. ounces goud; de door Van der Meer genoemde hoeveelheid van 24,8 mln. ounces is (cumulatief) verkocht in de twee voorgaande verslagjaren: voor de zogenaamde „eerste periode" van het

Trust Fund, van 1 juli 1976-30 juni 1978, werden van juni 1976 t/m mei 1978 in 21 veilingen in totaal bijna 12,6 mln. ounces verkocht, terwijl in deze periode 12,2 mln. ounces is terugverkocht aan 126 landen die per ultimo augustus 1975 lid van het IMF waren 10), tegen de *voormalige* officiële prijs („de officiële prijs" van Van der Meer bestaat immers niet meer) van SDR 35 per ounce.

6. Van der Meer vervolgt zijn relaas over de goudverkoppen met de mededeling „De netto opbrengst van de veilingen wordt in een Trust Funds gestort". Dit is op zijn minst een halve waarheid, zolang niet toegelicht wordt wat de tarra inhoudt waarmee de bruto winst moet worden verminderd; de lezer zal hier aan bepaalde onkosten denken. De onkosten vormen echter slechts een (relatief) bescheiden aftrekpost: SDR 2 mln.; de belangrijkste post waarom het hier gaat, is de zogenaamde *indirecte restitutie* van goud aan 104 ontwikkelingslanden die een bepaald aandeel van de bruto winst (berekend op basis van verkoopprijs minus SDR 35 per ounce) rechtstreeks, zonder tussenkomst van het Trust Fund, incasseren: in totaal is aldus \$ 363 mln. uitgedeeld van de bruto winst ad \$ 1.306 mln. Waar Van der Meer vermeldt dat „De netto opbrengst... wordt aangewend voor het verlenen van additionele betalingsbalanshulp aan ontwikkelingslanden... " had hij de bestemming van bijna 28% van de bruto winst ten dienste van (een grotere groep van) ontwikkelingslanden niet mogen verzwijgen. Als *netto* bedrag dat het Trust Fund ten slotte kon uitlenen, resteert SDR 841 mln. 11).

7. Als Van der Meer schrijft dat „Een groep van 59 landen" in aanmerking komt voor leningen van het Trust Fund, en dat „Tot nu toe... 43 landen een beroep op het Trust Fonds gedaan (hebben) voor in totaal SDR 841 mln.", dan moet een en ander als volgt gecorrigeerd worden, om de zaken niet door elkaar te halen. Voor de *eerste periode* kwamen 61 landen in principe (gezien hun inkomen per hoofd) in aanmerking; dáárvan hebben er 43 bij het Trust Fund geleend. Voor de *tweede periode* (van 1 juli 1978 t/m 30 juni 1980) zijn drie landen afgevallen, en is één nieuw land aangewezen, zodat er in het *komende* tijdvak van twee jaar (61 - 3 + 1 =) 59 landen zich potentieel voor het Trust Fund gekwalificeerd hebben; hoeveel daarvan daadwerkelijk deze kredietmogelijkheid zullen gaan benutten, is nog niet te overzien: de eerste van de vier leningen in de tweede periode gaat pas in januari 1979 verstrekt worden.

8. De netto uitleningscapaciteit van het Trust Fund was voor de eerste periode, zoals gezegd, SDR 841 mln. Dit eerste tijdvak is afgesloten door met de laatste lening ad SDR 541 mln., in juli 1978, het fonds geheel uit te putten; daar-

vóór waren reeds leningen verstrekt voor in totaal SDR 299,8 mln. in januari en juli 1977, en in januari 1978. Nogal misleidend is daarom Van der Meers bewering „De middelen van het fonds bedroegen halverwege de verkoopperiode van vier jaar, SDR 840 mln." 12).

9. Tot besluit nog twee aanmerkingen. Van der Meer noemt met name vier landen die „alle meer dan SDR 50 mln." van het Trust Fund leenden, maar ziet daarbij een vijfde land, Thailand (SDR 55,540 mln.), over het hoofd. En waar Van der Meer ons de debetrente van het Trust Fund doorgeeft als „0,5 à 1%... per jaar", moet ik hem wel verzoeken een constructie als „1/2 of 1 per cent per annum" 13) voortaan te vertalen zoals het behoort, namelijk door: 1/2% (per jaar).

Mijn commentaar betreft, zoals in de aanvang al gesteld, slechts een klein gedeelte van Van der Meers artikel. Er is echter geen redelijk doel mee gediend om ook nog de rest van Van der Meers stuk op systematische wijze grondig te beoordelen: ik schreef mijn bijdrage vanuit het interessegebied „recente IMF-faciliteiten" waarmee ik me onlangs zelf heb beziggehouden. Wat betreft het overige deel van Van der Meers artikel wil ik volstaan met de constatering dat mij bij globale vergelijking van de tekst van het *Jaarverslag* met de overeenkomstige passages zoals door Van der Meer weergegeven toch weer enkele onzorgvuldigheden opvielen.

De vraag mag wel gesteld worden of het onder de omstandigheden niet zinnvoller zou zijn wanneer een auteur voor de gebieden waarop hij blijkbaar niet bijzonder thuis is, de in deze materie geïnteresseerde lezer verwijst naar de originele bron, in plaats van de desbetreffende informatie op een nogal verminkte manier door te geven.

Aert Ketting

8) Dit is wel wat anders dan Van der Meers „benodigde bedragen" die, zonder nadere toelichting, zouden neerkomen op de genoemde *toegezegde* SDR 8,75 mrd. (welk bedrag overigens nauwkeuriger SDR 8,735 mln., afgerond dus SDR 8,74 mrd., moet zijn).

9) *Jaarverslag*, blz. 70, onder „Gold Sales".

10) Van der Meer verwoordt dit als „de lidstaten", waarvan er echter per ultimo april 1978 waren: 134, en thans zijn: 135.

11) Een andere grote kostenpost is: koersverliezen ad SDR 59 mln.

12) Van der Meer komt hier bovendien SDR 1 mln. tekort, nu hij blijkbaar al met al de volgende passage uit het *Jaarverslag* (blz. 77) wat al te nonchalant heeft vertaald: „The resources of the Trust Fund available for loans with respect to the first period amounted to about SDR 840 million... "

13) *Jaarverslag*, blz. 77.

De heer A. Ketting heeft gelijk wanneer hij in een reactie op mijn artikel „Een grotere rol voor het Internationale Monetaire Fonds” schrijft dat slechts summier wordt ingegaan — een halve pagina — op de werking van de IMF-faciliteiten. Dit impliceerde evenwel dat het geheel zo kort mogelijk moest worden uiteengezet. In zijn ingezonden stuk getroost Ketting zich veel moeite te verklaren dat Engeland en Italië geld van het IMF hebben geleend en daarom geen bedragen aan het IMF zullen hebben uitgeleend. Niet voor niets schreef ik in mijn artikel daarom ook dat Engeland (65% van het totaal) en Italië tot de landen behoren die het grootste gebruik van de krediettranche hebben gemaakt. Wat dit betreft kan er derhalve geen misverstand bestaan.

Waar ik spreek van „ultimo 1978” kan uit de context worden afgeleid dat het hier uiteraard over de ultimo van het verslagjaar 1978 gaat, dat loopt van 1 mei 1977 tot 30 april 1978.

Wat de opmerking van Ketting betreft dat Engeland geen geld aan het IMF leende in het kader van de Algemene Leningsovereenkomsten, zijn er inderdaad wat verkeerde percentages in de tekst geslopen. De lezer zal dit direct duidelijk zijn geworden, daar er geen relatie bestaat tussen de in mijn artikel genoemde SDR 8,1 mrd. aan uitstaande leningen en het Nederlandse aandeel hierin van 4% ofte wel SDR 333 mln. Zou dit wel waar zijn dan had het hoofdbedrag in-

mers $SDR \frac{100}{4} \cdot 333 \text{ mln.} = SDR 8,3$

mrd. moeten zijn. De landen die ik noem op blz. 1112 zijn de landen die zich bereid hebben verklaard in het kader van de Algemene Leningsovereenkomsten, in dien nodig leningen aan het IMF te verstrekken tot in totaal maximaal een bedrag van SDR 6,5 mrd. De juiste percentages zijn: Verenigde Staten (25% van het totaal), Deutsche Bundesbank (24%), Japan (19%), Frankrijk (7%), Engeland (8%), Italië (5%) en Nederland (4%). Zoals uit de voorafgaande tekst in mijn artikel blijkt, heeft het IMF uiteraard geen beroep op Engeland en Italië gedaan, daar de opgenomen gelden juist grotendeels voor deze landen waren bestemd. Overigens is een groot deel hiervan inmiddels weer afgelost. Wanneer Ketting het genoemde leningsbedrag van SDR 8,1 mrd. graag wil splitsen in IMF-schulden in het kader van de GAB en uit hoofde van het Oliefonds, vergeet hij overigens de leningsovereenkomst te noemen met de Zwitserse Nationale Bank, welke door het IMF als „other borrowing” wordt omschreven. Om precies te zijn, de genoemde SDR 8,1 mrd. valt uiteen in Oliefonds (SDR 6.329 mln.), GAB (SDR 1.576 mln.) en Zwitserse Nationale Bank (SDR 154 mln.).

Een ander punt van kritiek betreft de vermeende onduidelijkheid over het tijdstip van inwerkingtreding van de Witteveen-faciliteit. In mijn artikel staat dat deze faciliteit pas in werking treedt, wanneer de benodigde gelden door het IMF

zijn ontvangen. Deze zin zou overbodig zijn, wanneer deze faciliteit al effectief functioneerde. Hieruit kan worden afgeleid dat het geheel nog niet operationeel is. Zou dit wel zo zijn, dan was de rentevergoeding bij voorbaat vastgesteld op 7%. Overigens zie ik niet in waarom het totale bedrag van de toegezegde gelden SDR 8,74 mrd. zou moeten zijn, wanneer in het Jaarverslag 1978 van het IMF, blz. 69 SDR 8,75 mrd. wordt genoemd.

Het grootste deel van de kritiek betreft ten slotte de passage over de goudverkoop en de werking van het Trust Fund. De verkopen bedroegen tot nu toe 24,8 mln. ounce, zo schreef ik. De woorden „tot nu toe” kunnen niet anders dan „cumulatief gezien” betekenen en daarmee kom ik tot dezelfde 24,8 mln ounce als welke Ketting uiteindelijk becijfert.

In mijn artikel wijdde ik slechts enkele regels aan de werking van het Trust Fund. Juist vanwege deze beperktheid, verwees ik de geïnteresseerde lezer naar een meer uitvoerig artikel van D. Gupta hieromtrent in de IMF-publikatie „Finance and Development” van september 1978. Het ontgaat mij derhalve waarom Ketting dit onderdeel uitvoerig meent te moeten toelichten. Men mag niet uit het oog verliezen dat de voor de beschrijving van de IMF-faciliteiten uitgetrokken ruimte, een auteur tot sterke beperkingen noopt en dat kritiek hierop niet geheel terecht is.

A. H. A. van der Meer

ESB

Mededeling

ESB

Boekennieuws

PAO-cursus WIR

De vijf Nederlandse Universiteiten en Hogescholen met een fiscale studierichting hebben besloten om gezamenlijk, op landelijke basis, post-academisch onderwijs in het belastingrecht te gaan verzorgen. Als eerste onderwerp is gekozen voor de Wet Investeringsrekening (WIR).

In de maanden februari tot en met april 1979 zal op een aantal donderdagen van 15.00 tot 17.30 uur te Amsterdam, Groningen, Leiden, Rotterdam en Tilburg een cyclus van telkens vier lezingen verzorgd worden door de staf van het Fiscaal Instituut Tilburg. Ter afsluiting wordt medio mei een congres georganiseerd, waarover nadere mededelingen zullen volgen.

Deelname staat voor iedereen open. Het cursusgeld bedraagt f. 100 (exclusief literatuur). Een brochure met nadere informatie is, vóór 15 december 1978, uitsluitend schriftelijk te bevragen bij: Mevr. Stigter, p/a FNI, Hugo de Grootstraat 32, 2300 RA Leiden.

Raymond Rijba en Brian Robinson: Aspects of upper secondary economics education in EEC countries. Publikatie van the Economics Association of Great Britain, Hamilton House, Mabledon Place, Londen, 1977, 178 blz.

Deze bundel bevat de geheel herziene versies van de belangrijkste papers van de First EEC Working Conference on Secondary Economics Education, die in september 1976 in Antwerpen is gehouden. De conferentie bracht voor het eerst dertig experts op het gebied van economie-onderwijs van alle negen EG-landen bijeen.

Drs. L. G. M. Stevens en P. van Yperen: Kernpunten van pensioen. Kluwer, Deventer, 1978, 139 blz., f. 35.

In dit boek wordt een uiteenzetting gegeven van de actuariële, fiscale en sociale grondbeginselen van de pensioenproblematiek. De schrijvers richten zich vooral op degenen die de hoofdlijnen van de pensioenproblematiek willen leren kennen t.b.v. hun studie, werk of adviespraktijk.

Peter Isard: Exchange-rate determination: a survey of popular views and recent models. Princeton, New Jersey, 1978, 56 blz.

Verschenen in de serie „Essays in international finance” van de International Finance Section van de Princeton Universiteit (VS).

Dr. H.J. Bethé: Ondernemingsdoelstellingen bij nader inzien. Stenfert Kroese, Leiden, 1975, 381 blz., f. 37,50.

Een economisch-sociologische verkenning van doelopvattingen van management aan de hand van onderzoekresultaten.

Prof. Dr. M. A. G. van Meerhaeghe: De afgunstmaatschappij. Stenfert Kroese BV, Leiden, 1978, 174 blz., f. 19,50.

In deze publikatie reageert de auteur op de z.g. progressieve geschriften waarin kritiek wordt geuit op onze economische orde en waarin o.a. wordt aangedrongen op meer inkomensgelijkheid en meer nivellering op alle mogelijke andere gebieden. Volgens de auteur geven de critici niet de nadelen van hun voorstellen aan of willen ze deze niet inzien.

R. Küchler: Lizenzverträge im EWG-Recht. Verlag Stämpfli & Cie, Bern, 1976, 222 blz., SFr. 49.

Onderdeel van de serie Schweizerische Beiträge zum Europarecht (Etudes suisses de droit européen) van het Institut für europäisches und internationales Wirtschafts- und Sozialrecht te St. Gallen en het Centre d'études juridiques européennes te Genève.

Leon H. Dupriez: Les réformes monétaires en Belgique. Office international de Librairie, Brussel, 1978, 222 blz., Bfr. 500.

De publikatie beslaat de monetaire hervormingen in België van 1919, 1925, 1926, 1935 en 1944. De opzet van het boek is historisch, de benadering is multidisciplinair.

A. H. G. van Liempt, Dr. A. de Jong en Drs. Mr. H. Beckman: Leerboek voor voortgezette studie in het boekhouden, Deel 1. Stenfert Kroese BV, Leiden, 1978, 7e herziene druk, 430 blz., f. 57,50.

Hoewel de titels van de hoofdstukken het niet doen vermoeden, is vrijwel de gehele stof op een andere wijze opgebouwd en uitgediept. Verouderde en minder geschikte vraagstukken zijn vervallen, nieuwe vraagstukken zijn toegevoegd. Zoals gebruikelijk zullen binnen afzienbare tijd de uitwerkingen van de opgaven beschikbaar zijn.

Y. Langaskens en J. Gazon: L'élaboration de modèles statiques et dynamiques en économie. Librairie Droz, Genève/Parijs, 1978, 405 blz.

Dit werk is bedoeld voor economiestudenten om de technieken te leren die nodig zijn om met economische modellen te werken. Verder bevat het boek enkele hoofdstukken, die zijn bedoeld voor de meer ingewijden in het vak.

Prof. Mr. P. Sanders en Prof. Drs. R. Burgert: De jaarrekening nieuwe stijl. Derde druk, Samsom, Alpen aan den Rijn, 1977, 433 blz., f. 37,50.

De geheel vernieuwde derde druk van dit standaardwerk bevat een grondige algemene inleiding en artikelsgewijze commentaren op de Wet op de jaarrekening.

Christoph A. Schneeweisz: Inventory - Production Theory. Springer-Verlag, Berlijn/Heidelberg/New York, 116 blz., DM 18.

Verschenen in de serie Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems (eds.: M. Beckman en H. P. Künzi), waarin wordt gepoogd een indruk te geven van nieuwe ontwikkelingen in de (mathematische) economie, econometrie, wiskundige systemen enz.

G. A. Hoeleveld, R. B. Jobse, J. van Weesep en F. M. Dieleman: Geografie

van stad en platteland in de westerse landen. Derde geheel gewijzigde druk, Unieboek BV, Bussum, 1978, 305 blz.

Dit boek is de eerste Nederlandse inleiding tot de stads- en plattelandsgeografie. Er is getracht te laten zien hoe in het verleden de organisatie van de ruimte door de mens tot stand is gebracht en hoe de inrichting van stad en platteland nog steeds verandert.

P. Bakker: Bedrijfsinformatie. Serie De Moderne Economie. Stenfert Kroese BV, Leiden, 1978, 240 blz., f. 39,50.

Dit boek is geschreven voor hen die de administratie van een bedrijf willen begrijpen ten einde er een doeltreffend gebruik van te kunnen maken. Het boek tracht een antwoord te geven op de vraag wat de gebruiker van bestuurlijke informatie moet weten om die te begrijpen en te kunnen relativiseren.

Drs. H. C. Dekker, Drs. C. A. Koopman, Dr. S. Matić en Dr. M. Poček-Matić: Planning in a Dutch and Yugoslav steelworks: a comparative study. University of Amsterdam, Department of Economics, 1976, 177 blz., f. 15.

Resultaat van een studie van het Institute for Business Economics and Accountancy van de Universiteit van Amsterdam naar de wijze waarop in een systeem van arbeiderszelfbestuur beslissingen tot stand komen.

PROVINCIE ZEELAND

In verband met het vertrek van de huidige functionaris roepen gedeputeerde staten van Zeeland gegadigden op voor de functie van

HOOFD SUBBUREAU ECONOMISCHE AANGELEGENHEDEN (M/V)

Dit subbureau maakt deel uit van de 4e afdeling, (ontwikkeling, bestuurlijke organisatie, ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en voorlichting), van de provinciale griffie.

De functie omvat ondermeer economische ontwikkeling, werkgelegenheid, volkshuisvesting en zeehavenbeheer.

Functie-eisen:

Een voltooide universitaire opleiding in de economische wetenschappen. Betrokkene moet zelfstandig werkzaamheden kunnen verrichten voor verschillende secretariaten, zoals het Havenschap Vlissingen, voor commissies en organen. Ervaring op het gebied van beleidsvoorbereiding bij de overheid strekt tot aanbeveling.

Salaris:

De aanstelling zal plaats vinden in de rang van referen-

daris 2e klas of referendaris, afhankelijk van ervaring. (salarisgrenzen van f 3.150,- tot f 5.103,- bruto per maand).

Bij de selectie heeft het personeel van het subbureau een inbreng.

Een psychologisch onderzoek kan tot de procedure behoren.

Nadere inlichtingen worden gaarne verstrekt door de chef van de 4e afdeling, de heer M. F. de Jonge, telefoon 01180-27351, toestel 327.

Sollicitaties kunnen binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad worden gericht aan de chef van de afdeling personeels- en interne zaken, Postbus 6001, 4330 LA Middelburg, onder vermelding van sollicitatienummer 4/28/ES.

DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN vraagt:

Centrum voor Onderzoek van de Economie van
de Publieke Sector, Economisch Instituut van de
Faculteit der Rechtsgeleerdheid

wetenschappelijk onderzoeker openbare financiën (mnl./vrl.)

vak.nr. 8-388/0936

De aan te stellen medewerker zal deelnemen aan lopend onderzoek op het gebied van de verdelingseffecten van uitgaven voor onderwijs, voor volkshuisvesting en voor gezondheidszorg. Voor de vervulling van de vakature wordt bij voorkeur gedacht aan een econometrist(e) of econometrist(e). Praktische vaardigheid bij het bedienen van rekentuig strekt tot aanbeveling. Aanstelling geschiedt in het rangenstelsel voor wetenschappelijk ambtenaren in een tijdelijk dienstverband voor een periode van 2 jaar. Verlenging van het dienstverband na deze 2 jaar is niet uitgesloten. Er wordt naar gestreefd deze vakature op zo kort mogelijke termijn te bezetten.

Nadere inlichtingen omtrent deze functie worden desgewenst verstrekt door Prof. V. Halberstadt, telefoon 071-149641, toestel 356/357 (na 19.00 uur: 020-799681) en ir. F. G. van Herwaarden, telefoon 071-149641 toestel 258.

Schriftelijke sollicitaties worden ingewacht binnen 14 dagen na het verschijnen van deze advertentie.

Schriftelijke sollicitaties worden ingewacht bij het Algemeen Secretariaat van de Dienst Personele en Welzijnszaken der Rijksuniversiteit, Stationsweg 46 te 2312 AV Leiden, onder vermelding van het vakaturenummer op brief en envelop.

**RU
leiden**

Het VNO behartigt als centrale organisatie de gemeenschappelijke belangen van ondernemingen in industrie, bank- en verzekeringswezen, verkeer, handel en visserij.

vno

Bij het VNO is wegens vertrek van een functionaris plaats voor een

ECONOOM OF JURIST

Hij zal in het bijzonder belast worden met werkzaamheden ten behoeve van de VAI, het overlegorgaan van de Nederlandse Voedsel- en Agrarische Industrie.

Verlangd wordt:

- kennis van en bij voorkeur ervaring met de behandeling van algemene vraagstukken in de voedsel- en agrarische industrie, waaronder de landbouwpolitiek;
- kennis van de sociaal-economische verhoudingen hier te lande in het algemeen en in de voedsel- en agrarische industrie in het bijzonder;
- goede contactuele eigenschappen;
- organisatorische ervaring;
- goede uitdrukkingsvaardigheid in Frans, Duits en Engels;
- leeftijd 30-45 jaar.

Inlichtingen bij/sollicitaties (met pasfoto) aan Th. A. van der Vat, Hoofd Personeel en Organisatie VNO, Postbus 93093, 2509 AB 's-Gravenhage, tel. 070-81.41.71.

HET PLANOLOGISCH STUDIECENTRUM TNO

stelt zich ten doel: het verrichten, het coördineren en het stimuleren van planologisch onderzoek, in het bijzonder ten behoeve van de ruimtelijke ordening in Nederland.

Ten behoeve van verschillende studies betreffende ruimtelijke processen wordt gezocht naar een

ACADEMICUS

die in staat is een verantwoordelijke positie in te nemen in een onderzoeksteam.

Aan de nieuwe medewerker worden de volgende eisen gesteld:

- onderzoekervaring op planologisch gebied bij voorkeur in de praktijk opgedaan;
- goed inzicht in, en ervaring met, het gebruik van moderne kwantitatieve onderzoeksmethoden en -technieken, vooral m.b.t. de evaluatie van ruimtelijke keuze situaties;
- inzicht in de eisen die er vanuit het beleid, respectievelijk de praktijk van de ruimtelijke planning, worden gesteld aan de resultaten van het onderzoek.

Het geboden salaris is afhankelijk van kwalifikaties en ervaring. Nadere inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij drs. J. van Est (tel. 015-569330, tst. 2018) of drs. G. Slob (tst. 2909), terwijl sollicitaties kunnen worden gericht tot de directeur van het Planologisch Studiecentrum TNO: dr. J. D. Buissink, Postbus 45, 2600 AA Delft.

het
gemeentelijk
energie-
bedrijf
dordrecht

met een concessiegebied ter grootte van 1/3 van de provincie Zuid-Holland verzorgt de elektriciteitsvoorziening in 58 gemeenten, de gasdistributie in 57 gemeenten en de watervoorziening op het eiland van Dordrecht. Tevens is het belast met de aanleg en het beheer van kabeltelevisie in enkele gemeenten. Tot het bedrijf behoren een elektriciteits- en een drinkwaterproductiebedrijf.

In de sektor Administratie c.a. is de vakature ontstaan voor een

**bedrijfseconomisch
stafmedewerker**

Betrokkene zal, na een gedegen inwerkperiode op de verschillende afdelingen, worden belast met:

- het leveren van bijdragen in studiekommissies op het terrein van de automatisering en de uitbouw van bedrijfsinformatiesystemen;
- het uitbrengen van financieel/economische adviezen;
- bedrijfseconomische signalering en rapportering.

Voor deze zelfstandige en afwisselende functie gaan de gedachten uit naar een afgestudeerd bedrijfseconoom.

Enige jaren bedrijfservaring wordt wenselijk geacht.

Het salaris zal afhankelijk zijn van leeftijd en ervaring.

Een psychologisch onderzoek kan tot de selectieprocedure behoren.

Informaties over deze functie kunnen verkregen worden bij de heer A. C. van der Enden, telefoonnummer 078 - 96.140.

Schriftelijke sollicitaties kunnen, onder vermelding van nr. 43-AJ, gericht worden aan de onderdirecteur Sociale Zaken van het Gemeentelijk Energiebedrijf, Noordendijk 250, 3311 RR Dordrecht.

HET GEMEENTELIJK ENERGIEBEDRIJF

voorziet ruim 220.000 verbruikers van elektriciteit en gas. Een groot gedeelte van de elektrische energie wordt in eigen centrale opgewekt. Daartoe beschikt het bedrijf over met gas en/of olie gestookte eenheden en enkele eenheden, waarin het haagse huisvuil en dat van enige randgemeenten wordt verbrand. Ten slotte verzorgt het bedrijf de openbare verlichting en de haagse verkeerslichteninstallaties, terwijl er een begin is gemaakt met warmtelevering aan instellingen en particulieren.

Het bedrijf telt een groot aantal technische en administratieve afdelingen, waaronder de afdeling Statistiek. Op deze afdeling is plaats voor een

statistisch medewerker

(m/v)

Functie-informatie

Deze zes medewerkers tellende groep houdt zich onder meer bezig met

- het beheer over en de zorg voor statistische basisgegevens op het gebied van de energievoorziening;
- het beoordelen van de waarde en geldigheid van dat materiaal;
- het statistisch bewerken, analyseren en - via statistische verslagen - rapporteren van de verkregen uitkomsten;
- het maken van diverse prognoses;
- het steekproefsgewijze laten uitvoeren van kabelregistraties en het houden van enquêtes;
- het onderhouden van contacten met onder andere het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Centraal Planbureau.

De aan te stellen functionaris zal primair worden belast met de meer ingewikkelde statistische werkzaamheden en dient - voor zover nodig - de overige medewerkers te begeleiden. Daarnaast zal hij/zij de chef der afdeling bij diens afwezigheid volledig dienen te vervangen.

Functie-eisen

Het bezit van de diploma's H.A.V.O./V.W.O. (met wiskunde) en Statistisch Analist VVS.

Ruime ervaring in statistische verslaglegging.

Vertrouwd zijn met automatische verwerkingen en het kunnen omgaan met programmeerbare rekenapparatuur.

Geboden wordt

Afhankelijk van opleiding en ervaring een salaris van f 2.401,— tot f 3.383,— of tot f 3.874,— per maand.

Vakantiegeld 8% van de genoten bezoldiging.

Welvaartsvaste pensioenvoorziening en andere gunstige secundaire arbeidsvoorwaarden.

Van gegadigden wordt medewerking aan een psychologisch onderzoek verwacht.

Het resultaat hiervan wordt door de psycholoog met de sollicitant besproken. Rapport zal slechts worden uitgebracht met instemming van de kandidaat.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van de volledige personalia en de naam van dit blad, kunnen binnen 14 dagen onder vacaturenummer D.5.1 worden gericht aan de Directeur van het Gemeentelijk Energiebedrijf, Loosduinseweg 13, postbus 60701, 2506 LS 's-Gravenhage.

Gemeente 's-Gravenhage

De Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland (VEGIN) die tot doel heeft de belangen van de openbare gasvoorziening te bevorderen en waarbij nagenoeg alle gasbedrijven in ons land zijn aangesloten heeft wegens uitbreiding van haar afdeling economisch onderzoek een vacature voor een

STATISTISCH MEDEWERKER (H.B.O.-niveau)

(vac. nr. v 101)

De afdeling economisch onderzoek, welke thans bestaat uit 4 medewerkers heeft primair de taak het verrichten van algemeen en bedrijfseconomisch onderzoek t.b.v. de openbare gasvoorziening. Als uitvloeisel daarvan is ook het verzamelen en bewerken van gegevens alsmede het analyseren daarvan een van haar taken. De uitbreiding van de afdeling is er op gericht de werkzaamheden m.b.t. deze laatste taak te ondersteunen en verder uit te bouwen.

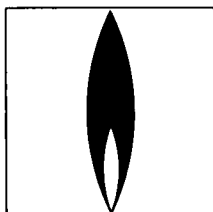
De werkzaamheden van de nieuw aan te trekken medewerker zullen bestaan uit:

- het initiëren en organiseren van gegevensstromen t.b.v. het op de afdeling aanwezige gegevensbestand
- het organiseren van het gegevensbestand
- het uitvoeren van statistisch onderzoek

Voor de vervulling van deze vacature wordt gedacht aan een kandidaat met een opleiding op economisch/statistisch gebied of studierend daarvoor, op H.B.O.-niveau, bijvoorbeeld H.E.A.O., S.P.D., M.O.-economie. Voor een juiste uitoefening van de functie is voorts belangstelling voor het werken met moderne elektronische apparatuur c.q. kennis van de mogelijkheden daarvan van belang. Kandidaten met enige ervaring in een soortgelijke functie genieten de voorkeur.
Leeftijd: 25 à 30 jaar.

De salarissen en arbeidsvoorwaarden zijn afgestemd op die welke bij de overheid van toepassing zijn. Tevens opnemng in het algemeen burgerlijk pensioenfonds. Premie AOW/AWW voor rekening van de vereniging. Het salaris voor deze functie is afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, met de mogelijkheid tot uitloop naar f 3.358,- bruto per maand.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van bovengenoemd vacaturenummer, te richten aan onderstaand adres, t.a.v. personeelszaken tot 14 dagen na plaatsing. Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot de Heer P. Wiers (toestel 131).

Vereniging van Exploitanten
van Gasbedrijven
in Nederland
Postbus 137
7300 AC Apeldoorn
Wilmersdorf 50
Telefoon 055 - 23 08 08

VEGIN

Bedrijfssparen.

Een voordelige zaak voor uw bedrijf en uw medewerkers.

Een groeiend aantal ondernemingen verbetert de secundaire arbeidsvoorwaarden met een bedrijfsspaarregeling. Dat stimuleert het duurzame bezit van de medewerkers, terwijl werkgever en werknemer vaak allebei profiteren van een aanzienlijk fiscaal voordeel.

Hoe moet zo'n regeling eruit zien?

Wie verzorgt de administratieve afhandeling?

Vragen die u het beste kunt voorleggen aan de specialisten van de Amro Bank. 4500 bedrijven zijn u reeds voorgegaan. Voor ieder bedrijf maatwerk en de Amro Bank neemt bovendien alle rompslomp uit handen. Loop daarom tijdig binnen bij een van onze Amro-vestigingen en vraag om inlichtingen. Zij helpen u graag op de juiste weg. Natuurlijk kunt u ook schriftelijk informatie krijgen. Er ligt een brochure voor u klaar. Vul onderstaande coupon in en u krijgt omgaand informatie toegestuurd.

Bon voor brochure "Bedrijfsspaarregelingen"

Opsturen aan Amro Bank, Antwoordnummer 2523, Amsterdam t.a.v. de afdeling R.B.S./Sparen. Nu doen. Bedrijfssparen biedt werkgever én werknemer meer mogelijkheden dan u wellicht veronderstelt.

Naam: _____

Functie: _____ telefoon: _____

Onderneming: _____

Adres: _____

Postcode/Plaats: _____

ES29/11

 amro bank

Ook voor bedrijfssparen.

de rijksoverheid vraagt

medewerkers

voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken
t.b.v. de Directie Financiën Binnenlands Bestuur, Afdeling Financiële Verhouding

chef afdeling financiële verhouding vac. nr. 8-7445/0936

De Afdeling Financiële Verhouding bestaat uit de bureaus Algemeen Beleid en Uitvoering en houdt zich bezig met gemeentefinanciën. Zij heeft als werkterrein de Financiële Verhoudingswet 1960. Daarnaast behoren, in het kader van de coördinerende taak van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, tot haar zorg de specifieke uitkeringen van de diverse departementen aan de gemeenten. Zij onderhoudt nauwe relaties met de Directie Financiën Publiekrechtelijke Lichamen van het Ministerie van Financiën, met de Raad voor de Gemeentefinanciën, met andere departementen, provincies en gemeenten.

Gevraagd: b.v.k. doctoraal examen economie; grondige theoretische kennis van en ruime ervaring in de overheidsfinanciën in het algemeen en de gemeentefinanciën in het bijzonder; redactionele ervaring. Inzicht in wetenschappelijke benadering van financiële problemen strekt tot aanbeveling.

hoofd bureau algemeen beleid vac. nr. 8-7446/0936

Het Bureau Algemeen Beleid is belast met de beleidsvoorbereiding op bovengenoemde terreinen. Er zijn naast het bureauhoofd vier medewerkers. Het bureauhoofd treedt bovendien op als Plaatsvervangend Chef van de Afdeling Financiële Verhouding.

Gevraagd: grondige theoretische kennis van en ervaring in de overheidsfinanciën in het algemeen en de gemeentefinanciën in het bijzonder; doctoraal examen economie dan wel diploma gemeentefinanciën; redactionele ervaring. Inzicht in wetenschappelijke benadering van financiële problemen strekt tot aanbeveling.

Voor beide functies geldt:

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring max. f 7075,- (afdelingschef) resp. f 5909,- (bureauhoofd) per maand.

Een psychologisch onderzoek kan deel uitmaken van de selectieprocedure.

Tel. inlichtingen worden verstrekt door drs. G. J. S. Uhl, onder nr. (070) - 71 62 47.

Sollicitaties inzenden vóór 20 december 1978.

secretaris (mnl./vrl.) vac. nr. 8-7385/0936

voor de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
t.b.v. de Sociaal-Wetenschappelijke Raad (SWR)

De Sociaal-Wetenschappelijke Raad heeft tot taak het stimuleren en coördineren van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nederland en wordt in zijn werkzaamheden bijgestaan door een secretaris en door het onder zijn/haar leiding staande bureau van de SWR.

Taak: de voorbereiding van de vergaderingen van de raad en zijn commissies en de uitvoering van de genomen besluiten. In vele gevallen optreden als vertegenwoordiger van de Raad naar buiten.

Vereist: voltooide universitaire opleiding en ruime wetenschappelijke ervaring b.v.k. op een of meer gebieden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

Standplaats: Amsterdam.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 7075,- per maand.

Sollicitaties inzenden vóór 16 december 1978.

Bovengenoemde salarissen zijn exclusief 8% vakantie-uitkering.

**Schriftelijke sollicitaties, onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe en voor elke vacature een afzonderlijke brief), zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1.
Corr. adres: Postbus 20013, 2500 EA 's-Gravenhage.**

Ziekenhuis Informatie Systeem.

De toepassing van computers in ziekenhuizen neemt snel in betekenis toe. Nadat in het Academisch Ziekenhuis te Leiden met subsidie een experimenteel geïntegreerd ziekenhuis informatie systeem (ZIS) was ontwikkeld, wordt dit systeem reeds op 7 plaatsen toegepast. Hiervoor is een centrale ontwikkel- en ondersteuningsorganisatie gevormd, gevestigd te Leiden. De systemen zijn opgebouwd met behulp van dubbel uitgevoerde minicomputer-apparatuur waarbij in het A.Z.L. nu zeer grote aantallen terminals communiceren met een centrale geïntegreerde databank. De applicaties die betrekking hebben op vrijwel alle facetten van het ziekenhuisgebeuren (laboratoria, administratie, medische registratie, apotheek, personeelsadministratie, radiologie, keuken, e.d.), komen in nauw overleg met de deelnemende ziekenhuizen tot stand en zijn geprogrammeerd in een hogere programmeertaal (FORTRAN). Gezien de uitbreiding van de activiteiten is de volgende vakature ontstaan:

systemontwerper

vac.nr. 050.C.45.48.ESB

met administratieve achtergrond, die belast zal worden met de ontwikkeling van geavanceerde administratieve functies in

het ZIS. Hij stelt het systeemontwerp op, uitgaande van de gebruikerseisen en de systeemarchitectuur. Het gaat hierbij om systeemdelen als: verrichtingenregistratie, crediteuren-administratie en budgetbewakingssysteem. Gewenste opleiding: doktoraal economie, SPD.

Arbeidsvoorwaarden:

U komt te werken in Leiden. De salariering is afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring. Iedereen wordt bij indiensttreding direct opgenomen in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. De vakantietoeslag bedraagt 8%.

Inlichtingen:

Voor nadere informatie kunt u bellen 071-14 72 22, toestel 5260.

Sollicitaties:

U kunt solliciteren door een brief te zenden aan het hoofd van de Dienst Personeelszaken AZL, Rijnsburgerweg 10, 2333 AA Leiden. Gaarne op de brief het vacaturnummer vermelden.

BAZIS